

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI**

“Himoyaga ruxsat etildi”

Pedagogika fakulteti

dekani f.m.f.n., dotsent

 X.Yu. Mavlyanov

“ ” 2017 yil

5111700 – Boshlang'ich ta'lim va sport tarbiyaviy ish
ta'lim yo'nalishi bitiruvchisi

Yuldasheva Madina Muhammad qizining

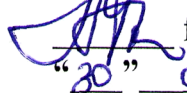
**«BOSHLANG'ICH SINF MEHNAT DARSLARI
SAMARADORLIGI OSHIRISH YO'LLARI»**

mavzusidagi

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

“Himoyaga tavsiya etildi”

**Boshlang'ich ta'lim metodikasi
kafedrasi mudiri**

 f.m.f.n., T. Abdullayev

“ 20 ” 2017 yil

BMI rahbari: o'qituvchi

N. Kambarov

MAVZU: Boshlang'ich sinf mehnat darslari samaradorligini oshirish yo'llari

REJA:

KIRISH

I bob . Boshlang'ich sinf mehnat ta'limining ahamiyati.

- 1.1. Mehnat ta'limi darslarining maqsad va vazifalari.
- 1.2. Boshlang'ich sinflarda mehnat ko'nikma va malakalarini shakllantirish yo'llari

II bob. Mehnat ta'limi darslari samaradorligini oshirish yo'llari.

- 2.1. Mehnat darslarini olib borishda turli shakl va metodlardan foydalanish.
- 2.2. Mehnat fanining boshqa fanlar bilan bog'liqligi.
- 2.3. Boshlang'ich sinf mehnat ta'limi jarayonida texnika vositalaridan foydalanish yo'llari.

Tajriba - sinov ishlari

Xulosa va tavsiyalar

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

KIRISH

Mavzuning dolzarbligi va ahamiyati

Bitiruv malakaviy ishining dolzarbligi o'sib kelayotgan yosh avlodni har tomonlama yetuk, barkamol shaxs qilib tarbiyalash eng muhim vazifalaridan biridir. Buning uchun eng avvalo darslar samaradorligini oshirishga erishish muhim vazifalardan biridir. Ushbu yozilgan bitiruv malakaviy ishim shunday dolzarb masalaga qaratilgan bo'lib, darslarda turli shakl va metodlardan foydalanis, darslari samaradorligini oshirishda yangi ilg'or pedagogik tajribalardan va texnika vositalaridan foydalanish orqali o'quvchilar bilimini, intellektual salohiyatini, ijodkorligini oshirish kabi vazifalar amalga oshiriladi.

Bugungi kunda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ta'lim siyosatining muhim maqsadlaridan biri yosh avlodni har tomonlama barkamol insonlar qilib tarbiyalashdir. Barkamol inson deganda ma'naviy jihatdan yetuk, o'z vatanining tarixi, buguni va kelajagi uchun qayg'uradigan, shuningdek iqtisodiy taraqqiyotiga o'z hissasini qo'shish ishtiyoqida yonib yashaydigan shaxsni tushunish bugungi kun talabiga mos keladi. Mehnat ta'limiga doir o'quv vazifalari, maktabdagi boshqa fanlarning o'quv vazifalari, o'quvchilarga yangi bilimlar berish, ko'nikma va malakalarni tarkib toptirish, bilimlarni amalda qo'llash darslar samaradorligiga erishish va xokazolarni talab etadi.

Bizga ma'lumki, jamiyatimiz doimo taraqqiy etib boradi. Buning uchun esa yangicha bilim berish, o'zgarib boruvchi mehnat va hayot sharoitlariga muvofiq, tanqidiy ijodiy faoliyat bilan shug'ullana olish ko'nikmalari tarkib topgan bo'lishi lozim. Demak tarbiya yosh avlodni hayotga, mehnatga tayyorlashda, u mavjud jamiyat imkoniyatlarini shakllantirish, yanada rivojlantirish maqsadida keksa avlod tomonidan orttirilgan tarixiy tajribani to'ldirgan, yanada mukammallashtirgan holda yosh avlodga singdirishdan iborat.

Yurtboshimiz Mirziyoyev Shavkat Miromonovich: "Yurtimizda ilm-fan, sog'liqni saqlash, ma'daniyat va san'at, sport kabi muhim sohalar faol tarzda

rivojlanmoqda”, - deb ta’kidlagan edilar¹.

Darhaqiqat, Respublikamizda ta’lim-tarbiya sohasidagi islohotlar keng doirada amalga oshirib kelinmoqda. "Hozirgi kunda innovatsion texnologiyalar va ilm fanni yanada rivojlantirish, iqtidorli yoshlarni ilmiy faoliyatga keng jalb etish, o'z ijodiy va intellektual salohiyatini ro'yobga chiqarishlari uchun ularga zarur shart-sharoitlar yaratish muhim ahamiyatga ega. Ular orasida mamlakatimizda yangi "Talim to'g'risidagi qonun" va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" qabul qilindi. Unda yoshlarni eng ilg'or ilm-fan yutuqlardan xabardor qilish, buyuk allomalar merosini chuqur va teran o'rganish, zamonaviy texnologiyalar asosida ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil qilish, yoshlarni ma'rifatli qilishni barcha sharoitlarini yaratishni nazarda tutadi.

Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi umumta'lim maktablari 1-4 sinf mehnat ta'lim fanining o'qitishning mazmun, maqsadi va vazifalari, tamoyillari va boshqa mezonlarini belgilab beradi. Mazkur dastur O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risidagi" qonuni va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" asosida ishlab chiqilgan.

Ta'lim tizimi shaxsni shakllantirish uchun, davlat standarti talablari asosida hamda jahon ta'lim darajasida kadrlar tayyorlash uchun avvalo o'quvchilar, murabbiylar shaxsini har tomonlama mukammal bo'lishini talab etadi. Bu borada, boshlang'ich sinf o'qituvchisining mas'uliyati katta bo'lib, u umumiy ta'lim tizimlarining asosini, poydevorini yaratuvchi shaxsdir.

1-4 sinflarda joriy etiladigan yangi ilg'or pedagogik texnologiya, avvalo fanlar orasidagi bog'liqlikni ta'minlash, ortiqcha qiyinchiliklarni bartaraf etish, o'quvchi faoliyatini to'g'ri yo'lga solish, vaqtdan unumli foydalanish, tashabbuskorlik muhitini yuzaga keltirish, ijodiy ishlash tizimini yaratish kabi qator maqsadlarni amalga oshirish kabi zarur ishlarni bajaradi.

¹ Mirziyoyev Shavkat Miromonovich. Erkin va farovon, demokratik o‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag‘ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo‘shma majlisidagi nutqi / Sh.M. Mirziyoyev. – Toshkent : O‘zbekiston, 2016. - 56 b.

Jahonning ko'plab ilg'or mamlakatlarida tajribadan o'tgan yangi ilg'or pedagogik texnologiyalar dars maqsadini amalga oshirishdagi samarasi yuqori ekanligi bilan ahamiyatlidir. Chunki bunda butun e'tibor o'quvchining faoliyatini oshirishga qaratilad. "Hozirgi paytda mamlakatimiz aholisining siyosiy-huquqiy madaniyati ijtimoiy ong darajasining o'sib boorish jamiyatni demokratlashtirish jarayonlarining jadal rivojlanishi zarar sharoitlarni yuzaga keltirmoqda".

"Bugungi kunga kelib, insoniyat ongining takomillashuvi umumta'lim o'quvchilari faoliyatini ham murakkab va ko'p qirrali bo'lishni talab qilmoqda".

Mamlakatimizning uzoq va davomli manfaatlari taqozo etgan holatlarda va keskin vaziyatlardan chiqish, ular tug'diradigan muammolarni hal etish zarur bo'lganda iqtisodiyotda davlat tomonidan boshqaruv usullari qo'llandi va bunday yondashuv oxir-oqibatda o'zini to'la oqladi.

Hozirda ishlab chiqarish juda tez sur'atlar bilan rivojlanmoqda. Mehnat qurollari, texnologik jarayonlar uzluksiz takomillashib bormoqda. Bu ma'lum darajada mehnat ta'limida ham o'z aksini topishi kerak. Demak, mehnat o'qituvchisi fan va texnika sohasidagi taraqqiyotni uzluksiz kuzatib borishi, ulardan o'quvchilarni tushunarli formada xabardor qilib borishi lozim.

O'qituvchilarning mehnat ta'limi jarayonida foydalanadigan metodik vositalar shakli ham o'zgarmay qolmaydi. O'qituvchilar o'quvchilarga bilim berishning yangi usullarini, uzluksiz ravishda bilim, malaka va ko'nikmalarni shakllantirishning yangi usullarini topishlari lozim. Shunga ko'ra har bir o'qituvchi ilg'or pedagogik tajriba yoritiladigan vaqtli matbuotni kuzatib borishlari va ulardan o'rnida foydalanishlari lozim.

Bugungi kunda ta'lim sifatini ta'minlash o'quvchilar bilim, ko'nikma va malakalarini oshirishda muhim o'rin tutadi. Bu eng avvalo, o'qituvchining mahorati, yangi metodik qo'llanma va yangi ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan nechog'lik tanishligiga borib taqaladi. Ayni shu jihatdan ta'lim tizmida keng qamrovli yangilanish jarayonlari amalga oshirilayotgan hozirgi bosqichda o'qituvchining zamonaviy metod va usullarini amaliyotga tadbqiq "etishga

alohida e'tibor berilyapti. ²Qolaversa, umumta'lim fanlaridan takomillashtirilgan Davlat Ta'lim Standartlari va o'quv dasturlari ta'lim arayoniga tadbiq etilmoqdaki, bu har bir soha hodimidan alohida yondashuvni talab qilmoqda.

Shu jumladan boshlang'ich sinf mehnat ta'limi darslarida ham yangi ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish, dars maqsadini amalga oshirishda ijobiy samaralar beradi.

O'qituvchi tomonidan mehnat ta'limi darsining qiziqarli olib borilishi.

Boshlang'ich sinf mehnat ta'limi darslarida applikatsiya usullaridan foydalanishi ham bolalarda juda katta qiziqishni uyg'otadi. Applikatsiyalar qog'ozga ishlov berishning eng qiziqarli va samarali usullaridan biridir. Bunda ularning ko'p mashqlari, malakalari rivojlanadi, fantaziyalari ortadi, ijodiy qobiliyatlari rivojlanadi, rang sezish va ajratish emotsiyalari kuchayadi.

O'quvchilar turli rangdagi qog'ozlardan buklash, rejalash , qirqish, yelimlash orqali "Baliq", "Xo'rozcha", "Filcha", "Qushlar", "Gullar", "Daraxtlar", "Qizaloq" va shu kabilarni applikatsiya usulida tasvirlaydilar. Ularni applikatsiya usulida bezash malakalari o'sadi.

Biz bular orqali o'quvchilarda, tasvirlash usullari, badiiy did, emotsional sezgirlik, ijodiy qobiliyatini rivojlantirish, fazoviy fikrlar, ko'rish orqali tasavvur qilish, chamalash, rang sezish, idrok qilish, his-tuyg'u va olgan bilimlarni oshirish kabi hislatlarni shakllantiramiz. Fanga, maktabga, san'atga bo'lgan qiziqishlarini orttirishga erishamiz

Amaliy ishlarni bajarish yo'nalishida o'quvchilar har-xil buyumlar tayyorlaydi, mehnat usullari va harakatlarini bajarish bo'yicha mashq qilishadi.

Boshlang'ich sinf mehnat ta'limi usullari va harakatlarini o'zlashtirishga doir mashqlar o'z strukturasiga ko'ra eng murakkab bo'lib, u umumiy ko'rinishdadir.

Mashqlar o'quvchilarning ongli faoliyatiga asoslanadi. Ko'nikma malakalarni hosil qilishda ong katta rol o'ynaydi. Boshlang'ich sinf

² Karimov I.A "O'zbekiston Respublikasi mustaqilligining 19 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimidagi so'zi", "O'zbekiston ovozi" gazetasi 2010 –yil 1 sentabr 1-bet.

o'quvchilarini yoshligidanoq bu jamiyat insonlarning o'zaro birikuvi yordamida insonning o'z moddiy ehtiyojlarini qondirishga bo'lgan intilishi natijasida vujudga kelishi va jamiyatdan tashqarida insonlardan, jamoadan ajralgan holda o'zaro yordamsiz o'z ehtiyojini qondira olmasligini tushuntirib borish.

Mehnatga ongli munosabat har bir shaxsning axloqiy qiyofasini asosiy xususiyatidir. Har bir o'quvchi, ishchi, jamoa a'zosi, aqliy mehnat kishisi o'z hayotini mehnatsiz tasavvur qila olmaydilar.

Mehnat ta'limi bo'yicha davlat talablari maktablarda mehnat ta'limiga yo'naltirishning tayanch mazmuni hamda maktabni bitirgan o'quvchilarning mehnat ta'limi fanidan tayyorgarlik darajasining me'yorlari bilan ifodalanadi.

Mehnat ta'limi o'qituvchi rahbarligida o'quvchilar tomonidan bajariladigan aqliy va jismoniy harakatlar jarayonidan iborat bo'lib, yakuniy natijada ularning mehnat qurollari vositalari va jarayonlari haqidagi bilimlarni hamda ma'lum sohadagi ishlab chiqarish mehnatini bajarish uchun zarur amaliy ko'nikma va malakalarini egallashlariga, ongli ravishda kasb tanlashga hamda jamiyat va shaxs farovonligini beruvchi shaxsiy sifatlarini va tafakkurlarini rivojlantirishga qaratilgan o'quv fanidir.

Mehnat ta'limini maqsadi boshlang'ich sinf o'quvchilariga faqat bilim, ko'nikma va malakalar berishgina emas, balki ularda mehnatga, mulkga, jamoa va uning a'zolariga ongli munosabatni, shaxsiy va jamoa foydasi uchun ishlashga tayyorgarlikni tarbiyalashdan iboratdir. Mehnatga ongli munosabatni tarbiyalash mehnat tarbiyasini vazifasi va bosh yo'lidir.

Mehnatga ongli munosabat har bir shaxsning axloqiy qiyofasini asosiy xususiyatidir. Har bir o'quvchi, ishchi, jamoa a'zosi, aqliy mehnat kishisi o'z hayotini mehnatsiz tasavvur qila olmaydilar.

Har bir o'quvchi mehnatni shaxsiy hayoti va o'zaro yordam hissini tarbiyalab borishi lozim. Mehnat topshirig'ini bajarish jarayonida ular ba'zi ishlarni birgalikda, bir-birlariga yordam berib, maslaxatlashib bajarishga to'g'ri keladi. Bu imkoniyatga o'qituvchi vaqtida tabiiy va tashlandiq materiallarni

ko'plab yig'ish hamda maktabga olib kelish mehnat darslarida ham foydalanish mumkin. Shuning uchun o'qituvchi har bir darsda bu haqida bolalarga ko'rsatma berishi, yangi bajarilgan ishlardan ularga namunalar ko'rsatib turish yaxshi natija beradi.

Boshlang'ich sinf mehnat ta'limida o'qitishning har xil metodlaridan foydalaniladi.

Bitiruv malakaviy ishining tuzilishi.

Bitiruv malakaviy ishi kirish, ikki bob, besh band, tajriba, xulosa va foydalanilgan adabiyotlardan iboratdir.

Bitiruv malakaviy ishining maqsadi.

Izlanish orqali dars samaradorligiga erishish, o'quvchilarni san'atga va mehnatga oid bilimlarini kengaytirish, ularni kasbga yo'naltirish, yoshlarni vatanparvar va ijodkor qilib tarbiyalash, ustoz va shogird an'alarini davom ettirishga yo'llash kabi ishlarni amalga oshirish.

Hozirgi mehnat ta'limi metodikasining rivojlanishi o'nlab yillar davomida to'plangan va ko'p sinalgan tavsiyalar tanqidiy analiz qilinishi bilan xarakterlanadi.

Boshlang'ich sinflarda mehnat ta'limi metodikasining shu bilan xarakterlanadiki, unda mehnat ko'nikma va malakalarini shakllatirishda onglik yetakchilik rolini ta'minlash uchun shart - sharoitlar yaratiladi. Bunga avvalo boshlang'ich sinf o'quvchilari o'z mehnat faoliyatlarini nazorat qilish va uni boshqarishga maksimal qatnashtirish tufayli erishiladi.

Mazkur talablarni bajarish bo'yicha hozirgi zamon didaktik tadqiqotlarga tayanuvchi ba'zi tavsiyalarni ko'rib chiqamiz.

Hozirgi boshlang'ich sinflarda mehnat ta'limi metodikasining rivojlanishi shu bilan xarakterlanadiki, unda mehnat ko'nikma va malakalarini shakllantirishi ongning yetakchilik rolini ta'minlash uchun shart-sharoitlar yaratiladi. Bunga avvalo boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'z mehnat faoliyatlarini nazorat qilish va boshqarish asosida uni qatnashtirish tufayli erishiladi.

Amaliy ishlarni bajarish yo'nalishida o'quvchilar har-xil buyumlar

tayyorlar ekan, mehnat usullari va harakatlarini bajarish bo'yicha mashq qilishni davom ettiradilar.

Boshlang'ich sinf mehnat ta'limi usullari va harakatlarini o'zlashtirishga doir mashqlar o'z strukturasiga ko'ra eng murakkab bo'lib, u umumiy ko'rinishdadir.

Mashqlarga ta'lim metodi sifatida qator didiktik talablar qo'yiladi:

Mashqlar o'quvchilarning ongli faoliyatiga asoslanadi. Ko'nikma malakalarni hosil qilishda ong katta rol o'ynaydi.

Bitiruv malakaviy ishining vazifalari:

1. Mehnatga va mehnat ahliga hurmat tuyg'usini singdirish.
2. Ijodkorlikka yo'naltirish.
3. Bilim va ko'nikmalar hosil qilish
4. O'quvchilar intellektual salohiyatini o'stirish.
5. Turli shakl va uslublardan foydalanish.
6. Kuzatuv, tajriba-sinov ishlarini o'tkazish.
7. Yangilik, tavsiya va xulosalar berish.

I BOB. BOSHLANG'ICH SINIF MEHNAT TA'LIMINING AHAMIYATI.

1.1. BOSHLANG'ICH SINFLARDA MEHNAT DARSLARINING MAQSAD VA VAZIFALARI.

Hozirgi umumta'lim maktablari boshlang'ich ta'lim oldiga qo'yiladigan talablar ortib bormoqda. Bu talablar tabiat va jamiyat talablarini bilish maqsadida ta'lim mazmuni va fan va texnikaning eng yangi yutuqlari bilan boyitishga: ta'lim tarbiya jarayonida mehnat ta'limining rolini oshirish va bolalarni tarbiyalash uchun ota-onalarining va o'qituvchilarning mas'uliyatini oshirishga ajratilgan . Bu o'z navbatida mehnat ta'limi oldiga murakkab va ma'suliyatli vazifalar qo'yadi. Vujudga kelgan imkoniyatlardan mehnat o'qituvchisi shaxsni to'liq rivojlanishi uchun to'liq imkoniyatini beradi. Mehnat ta'limi mutaxassis tayyorlashni o'z maqsadi qilib qo'ymaydi. Balki o'quvchi shaxsini rivojlantirish uchun vositachi hisoblanadi.

Boshlang'ich sinflardagi mehnat ta'limi tarbiyasi va ma'lumoti, maktabdan mehnat asosini namoyon bo'lishi va uning o'zagi bo'lib, o'zaro yordam ko'rsatish, estetika va jimoniy rivojlanish jarayonidagi mehnat kuchi jihatlarini qamrab oladi.

Boshlang'ich ta'lim mehnat ma'lumoti buning tarkibiy qismi hisoblanadi. Ta'lim jaryonida yigit va qizlar mehnatining nazariy va amaliy hamda samarali, eng oddiy asosiy negizlari va tarbiyaviy qismlarini, umumlashgan mehnat malakalarini bilish va amliy faoliyat usullarini egallashga qaratilgan.

1920 yili halq maorif xodimlari tomonidan o'qitishning kompleks, biroz keyinroq esa loyiha sistemasi paydo bo'ldi. Loyiha sistemasiga binoan matematika, ximiya, biologiya va boshqa o'quv fanlariga oid bilim elementlari, o'quvchilarga beriladigan mehnat topshiriqlari atrofiga guruppalash boshlandi. Masalan: bolalarga o'zlari yoqtirgan gazlamalar bilan biror narsa tikish topshirig'ini olgan o'quvchilar uni bajarish uchun qanday va qancha material ketishini hisoblashlari matematika, uni o'lchamini bilishlari uchun chizmachilik

fanlarini bilishlari kerak edi. O'quv jarayonini bunday tashkil etishda o'quvchilarni fan asoslaridan sistemali bilimlar bilan qurollanishlarining iloji yo'qligi mutloq ravshan. Mehnat ta'limining o'zi ham hech narsa yutmagan. Chunki sistemasiz olib borilgan vaqtinchalik iqtisodiy topshiriqlar bilan bog'liq bo'lgan.

1932 yilda boshlang'ich va o'rta maktablarning o'quv programmalari va rejimi to'g'risidagi qarorda maktablarda fan asoslarini fanlardan foydalanib o'tish ishlab chiqildi. O'quv rejasiga boshqa o'quv fanlari bilan bir qatorda mehnat ta'limi ham mustaqil fan bo'lib kirdi.

1937 yilda maktablarda mustaqil o'quv fani sifatidagi mehnat ta'limi kiritildi.

1952 yilda mehnat ta'limiga jamoatchilik e'tibori boshlang'ich sinflarda mehnat ta'limi va mehnat tarbiyasini rivojlantirish zarurligi ko'rsatildi.

1954 yilda mehnat ta'limini boshlang'ich sinf o'quv rejasiga o'sib kelayotgan yosh avlodni kamol toptirish vositalaridan biri sifatida kiritildi. Sharq mutafakkirlarining pedagogik g'oyalari uzoq o'tmishga borib taqaladi. O'rta Osiyodan o'tgan qadimiy ipak yo'li Xitoy, Vizantiya, Hindiston shaharlari bilan bog'lanib, madaniyat sano'atni rivojlantirishga, ilm va fanga bo'lgan qiziqishga alohida e'tibor berishni taqozo etadi.

Bu esa o'z navbatida boshlang'ich sinf o'quvchilarini mehnat qilishga munosabatini o'zgartirib, raqobatga arzigulik qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarishga va hunarmandchilikka qiziqishlarini takomillashtiradi.

Farobiyning insoniy fazilatlar to'g'risidagi ta'limotidan quyidagi ma'lum xulosalarga kelish mumkin:

1. "Boshlang'ich sinf o'quvchilarini yoshligidanoq bu jamiyat insonlarning o'zaro birikuvi yordamida insonning o'z moddiy ehtiyojlarini qondirishga bo'lgan intilishi natijasida vujudga kelishi va jamiyatdan tashqarida insonlardan, jamoadan ajralgan holda o'zaro yordamsiz o'z ehtiyojini qondira olmasligini tushuntirib borish.

2. O'quvchilar o'zlarining barcha tug'ma qobiliyatlarini yuksak kamolotga erishish uchun sarf qiladi va bu yo'lda o'zini qurshagan tabiat hodisalaridan foydalanadi, ularni o'ziga xos bo'ysundiradi. Buning uchun ilm fanni, turli hunarlarni o'rganadi.^{3 1}

Farobiy shuning uchun ham ta'lim - tarbiya masalalariga juda katta e'tibor berib, insonni fazilatlariga erishishi, oliy maqsad bilan kamolotga erishishi, ta'limda mehnat va aqliy tarbiyaga ega bo'lishi muhim o'rin tutadi.

Al-Xorazmiy, Al-Roziylarning pedagogik qarashlarida ham jamiyatning rivojlanishida ta'lim-tarbiyaning o'rni yosh avlodni tarbiyalashda kasb-korlikning, hunarmandchilikning ijobiy ta'siri insonlarning kundalik hayotiy ehtiyojlarini qondirishga xizmat qilishligi zarurligini targ'ibot qilganlar.

Ibn Sinoning ta'lim-tarbiyaga oid fikr mulohazalari uning bizgacha yetib kelgan juda ko'p asarlari orasida tarqoq holda saqlanib qolgan.

Ibn Sinoni tavsiya qilgan asarida ta'lim va tarbiya quyidagilarni o'z ichiga oladi.

Aqliy tarbiya.

Jismoniy tarbiya.

Estetik tarbiya.

Axloqiy tarbiya. (Hunar o'rganish)

Ibn Sino fikricha: "Bolaga ma'lum darajada kasb hunar o'rgatish zarur. O'quvchi kasb-hunarni ma'lum darajada o'ganib bo'lgandan keyin , uni o'sha paytlardan boshlab uni o'z kasb hunaridan foydalanishni va mustaqil hayot kechirishni o'rganishi lozim"⁴.

Beruniy mamlakatning obodonchiligi ilm va fanning ravnaqiga bog'liq, yoshlarning baxt - saodati va kamoloti uning bilimi va ma'rifatida deb biladi. Shuning uchun ham olim yoshlarni ilm ma'rifatga chorlaydi. Beruniy yoshlardan rahmdil, mehribon, kishilarga iltifotli, xayrixox bo'lishni, najodsiz

³ Farobiy "Fozil odamlar shaxri", Toshkent, "O'zbekiston" nashriyoti 1993-yil

⁴ 62-bet. Abu Ali ibn Sino "Tibbiy risolalar" Toshkent, "Fan", 1987-yil 47-bet.

odamga qo'l cho'zishni, makkorlik, ayyorlik, adolatsizlik, jur'atsizlik, boylikka hirs qo'yish kabi sifatlarga yo'l qo'ymaslikni talab etadi.

“Prezidentimiz I.A.Karimovning Respublika Oliy Majlisining IX sessiyasida so'zlagan nutqida boshqa ta'lim turlari qatori umumiy o'rta ta'lim maktablari, ayniqsa boshlang'ich sinflar faoliyati ham jiddiy tanqid ostiga olingan edi. Bunda asosiy jihat maktab boshlang'ich sinflarida kasbga qiziqtirish va mehnat ko'nikmalari shakllanmay qolayotganligi yigit qizlarimiz o'z qobiliyatlari, istaklari ijodiy va mehnat moyilliklariga monand holda hayot yo'llarini belgilab olishda qiyinchiliklar sezilayotganligi ta'kidlangan va shu bilan birga umumiy o'rta ta'lim tizimini isloh qilish bilan bog'liq vazifalar belgilab olingan edi”⁵.

Mehnat ta'limi o'qituvchilari rahbarligida o'quvchilar tomonidan bajariladigan ishlar aqliy va jismoniy harakatlar jarayonidan iborat bo'lib, yakuniy natijada ularning mehnat qurollari, vositalari va jarayonlari haqidagi bilimlarni, hamda ma'lum sohadagi ishlab chiqarish mehnatini bajarish uchun zarur amaliy ko'nikma va malakarni egallashlariga, ongli ravishda kasb tanlashga jamiyat va shaxs farovonligini beruvchi shaxsiy sifatlarni va tafakkurlarini rivojlantirishga qaratilgan o'quv fanidir.

Mehnat ta'limining mazmuni esa shu vazifalarga to'la bog'liqdir. Ya'ni shu vazifalarga ko'ra belgilanadi.

Masalan: ta'limni unumli mehnat bilan birga qo'shishni ta'minlash zarurligi boshlang'ich sinfdagi o'qitishning mazmuni, jumladan mehnat ta'limi mazmuniga qator talablar qo'yadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining faoliyatlari imkoniyatlariga qarab unumli mehnatni o'z ichiga olishi kerak.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining unumli mehnati ularning o'quv faoliyatlariga tortilgan va qo'shilib ketishi kerak.

⁵ Karimov I.A Mamlakatimizda demokratik islohatlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi “O'zbekiston” nashriyoti Toshkent: 2010 –yil 56-bet.

Maktab boshlang'ich ta'limi ishlab chiqarish malakasini berish bilan tugallanishi kerak.

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning amaliy faoliyatlariga asosiy e'tibor beriladi. Bunga o'quv vaqtining 80-85 % ajratiladi.

Mehnat topshiriqlarini bajarishda o'quvchilar ko'rsatmalar, qo'llanmalar, materiallar, o'yinchoqlar, tabiiy materiallardan buyumlar tikadilar va yasaydilar.

I-IV sinflarda ustaxona mashg'ulotlari bilan mehnat darslarining bog'lanishi o'z xarakteriga ko'ra bir tomonlamadir, ya'ni 1-4 sinflardagi mehnat ta'limi mazmunini hisobga olgan holda tuzilishi kerak.

Mehnat ta'limining metodikalaridan biri suhbat bo'lib, odatda mehnat ta'limi sharoitlarida o'quv ko'rgazmasi bilan birgalikda amalga oshadigan tushuntirish tez- tez qo'llanadi. Hikoya va tushuntirishga qator talablar qo'yiladi.

1. Mazmunning to'g'riligi. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga aytiladigan o'quv rejasining mazmunga mos kelishi va ilmiy asoslangan bo'lishi kerak.

2. Materialni o'zini oqlagan izchillikda bayon qilish. Avval o'quvchilarni tarkibiy qismlarga (amalda yoki fikran) bo'lish, ularni o'rganish va unga chuqurroq qarash kerak.

3. Aniqlik va isbotlilik. Mehnat ta'limining mazmuni odatda o'quvchilar tanishadigan nazariy qoidalarini va mehnat usullarini bajarish qoidalarini qisqa, ammo aniq va ishonchli asoslash imkonini beradi.

4. Bayonni tushuntirib berish. Agar o'qituvchi o'zi bayon qilayotgan materialga loqayd munosabatda bo'lsa, bu hol o'quvchilarga ham o'tadi va aksincha o'qituvchi mavzuni ta'sirchan yo'sinda bayon qilsa, o'quvchilar bu mavzuni xotiralarida yaxshi saqlab qoladilar.

5. O'qituvchining nutq madaniyatini o'quvchilar tushuna oladigan bo'lishi kerak.

Mehnat ta'limi bo'yicha davlat talablari maktablarda mehnat ta'limiga yo'naltirishning tayanch mazmuni hamda maktabni bitirgan o'quvchilarning mehnat ta'limi fanidan tayyorgarlik darajasining me'yorlari bilan ifodalanadi.

Mehnat ta'limi o'qituvchi rahbarligida o'quvchilar tomonidan bajariladigan

aqliy va jismoniy harakatlar jarayonidan iborat bo'lib, yakuniy natijada ularning mehnat qurollari vositalari va jarayonlari haqidagi bilimlarni hamda ma'lum sohadagi ishlab chiqarish mehnatini bajarish uchun zarur amaliy ko'nikma va malakalarini egallashlariga, ongli ravishda kasb tanlashga hamda jamiyat va shaxs farovonligini beruvchi shaxsiy sifatlarini va tafakkurlarini rivojlantirishga qaratilgan o'quv fanidir.

Mehnat ta'limini maqsadi boshlang'ich sinf o'quvchilariga faqat bilim, ko'nikma va malakalar berishgina emas, balki ularda mehnatga, mulkga, jamoa va uning a'zolariga ongli munosabatni, shaxsiy va jamoa foydasi uchun ishlashga tayyorgarlikni tarbiyalashdan iboratdir. Mehnatga ongli munosabatni tarbiyalash mehnat tarbiyasini vazifasi va bosh yo'lidir.

Mehnatga ongli munosabat har bir shaxsning axloqiy qiyofasini asosiy xususiyatidir. Har bir o'quvchi, ishchi, jamoa a'zosi, aqliy mehnat kishisi o'z hayotini mehnatsiz tasavvur qila olmaydilar.

Har bir o'quvchi mehnatni shaxsiy hayoti va o'zaro yordam hissini tarbiyalab borishi lozim. Mehnat topshirig'ini bajarish jarayonida ular ba'zi ishlarni birgalikda, bir-birlariga yordam berib, maslaxatlashib bajarishga to'g'ri keladi. Bu imkoniyatga o'qituvchi vaqtida tabiiy va tashlandiq materiallarni ko'plab yig'ish hamda maktabga olib kelish mehnat darslarida ham foydalanish mumkin. Shuning uchun o'qituvchi har bir darsda bu haqida bolalarga ko'rsatma berishi, yangi bajarilgan ishlardan ularga namunalar ko'rsatib turish yaxshi natija beradi.

Boshlang'ich sinf mehnat ta'limida o'qitishning har xil metodlaridan foydalaniladi. Ta'lim metodlarini tanlash avvalo o'quv materialining va o'quv vazifalarining harakteriga bog'liq. Mehnat ta'limiga doir o'quv vazifalari maktabdagi boshqa fanlarning o'quv vazifalari o'quvchilarga yangi bilimlar berish, ko'nikma va malakalarni tarkib toptirish, bilimlarni amalda qo'llash va hokazolar. Bilim asosan bir xilligi uchun ta'lim metodlari ham deyarli bir hil bo'ladi. Bu gap eng avvalo nazariy mashg'ulotlarga taaluqli bo'lib, bunday

mashg'ulotlar quyi sinf o'quv dasturlarida bevosita nazarda tutilgan.

Boshlang'ich sinflarda mehnat ko'nikma va malakalarni shakllantirish mehnat ta'limi metodikasida juda muhim o'rin tutadi. Mantiqiy o'qitish metodlarini o'ziga hos xususiyatlari shuki, unda o'qitish jarayoni o'qituvchining mehnat usullarni namoyish qilish va o'quvchilarni unga taqlid qilish asosida tashkil topadi. Asosiy shartlari quyidagilardan iborat:

1. Topshiriqni aniqlash. Uni maqsadi va bajarishni tushuntirish.
2. O'quvchilarda zarur bilimlarni mavjud bo'lishi.
3. Ta'lim metod va usullarini shakllantirilayotgan ko'nikma va malakalarning xususiyatlariga moslash.
4. O'quvchilarni o'z vaqtida baholash, o'quvchilarni baholash natijalaridan xabardorligi.
5. O'quvchilar faoliyatini aktiv xarakteri.

Boshlang'ich sinflarda ko'rsatmali metoddan foydalanib va ularning tasvirini namoyish qilish va o'quv qurollari bilan ishlash kabi usullar orqali oshiriladi. Mehnat ta'limida ko'rsatmali metodni xususiyati shundan iboratki, bunda ko'rsatmalilik ko'pincha o'quv materialiga illyustratsiya sifatida emas, balki uning o'zi bilim manbai bo'lib, ko'p hollarda esa ko'nikma va malakalarni shakllantirish usuli bo'lib xizmat qiladi.

Mehnat ta'limi mashg'ulotlarida o'quvchilarimizni turli tikish va to'qish usullari bilan tanishtirib borsa, birinchidan ularning badiiy estetik tarbiyasi amalga oshirilsa, ikkinchidan qiz bolalarni shu kasbga qiziqtirib boradi. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning mehnat fani orqali ularning bichish, tikish, qiyish va o'zlariga kerakli narsalarni tikishga o'rgatish va shu kasbga qiziqtirib boriladi.

O'quvchilarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda badiiy mehnat va ta'sviriy san'atning hamma turlaridan keng foydalanish mumkin. O'quvchilarga xalqimizning rivoyatlari ertak - dostonlari, latifalari, maqol-topishmoqlarini o'rganish orqali tasviriy san'atning naqqoshlik, ganchkorlik, rang-tasvir,

mozaika, haykaltaroshlik va boshqa sohalari bilan ham tanishib boradilar.

Respublikamiz o'quvchi-yoshlarini milliy o'zlikni anglash, o'tmishni tushunish, o'zbek xalqining tarixiy qadriyatlarini hurmat qilish ruhida tarbiyalash badiiy ta'lim tizimining asosiy g'oyalaridan biri hisoblanadiki, uni amalga oshirishda milliylik, tashabbuskorlik, zamonaviylik, tarixiylik kabi tamoyillarga rioya etish muhim ahamiyat kasb etadi.

O'quvchilarning mazkur tushuncha va xislatlarini yanada boyitish uchun tasviriy san'at va badiiy mehnatdan dars va mashg'ulotdan tashqari ishlar mazmunini takomillashtirish va undagi vatanparvarlik tarbiyasi masalalarini uzluksiz, samarali hal etish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Bugungi o'tish davrida turmushda uchrab turadigan ayrim qiyinchiliklar yoshlarni bilim olishiga, hunar o'rganishga bo'lgan munosabatlarini susayishiga o'tkinchi narsalar bilan chalg'ib qolishlariga sabab bo'lmoqda. Yoshlarni bo'sh vaqtlarini unumli o'tkazishni ta'minlash, undan to'g'ri foydalanish, yoshlarni yomon oqimlar ta'siriga tushub qolmasliklarining oldini oladi.

Yoshlarni san'atga, hunar o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini oshirishda xalq ustalarining badiiy ijodi va iste'dodi, estetik qarashlari, inson didi va falsafasi bilan tanishtirish alohida ahamiyat kasb etadi. Ma'lumki xalq ustalarining badiiy ijodida o'ymakorligi katta o'rin egallaydi. Bolalarga narsalar tikish va to'qishning tarixiy rivojlanishi va bugungi kundagi taraqqiyoti yoshlarni bu hunarga bo'lgan qiziqishlarini orttirib kelmoqda.

Xalqimizning rivoyatlari ertak - dostonlari, latifalari , maqol-topishmoqlarini o'rganish orqali tasviriyl san'atning naqqoshlik, ganchkorlik, rang-tasvir, mozaika, haykaltaroshlik, va boshqa sohalari bilan ham tanishib boradilar.

Respublikamiz o'quvchi-yoshlarini milliy o'zlikni anglash, o'tmishni tushunish, o'zbek xalqining tarixiy qadriyatlarini hurmat qilish ruhida tarbiyalash badiiy ta'lim tizimining asosiy g'oyalaridan biri hisoblanadiki, uni amalga oshirishda milliylik, tashabbuskorlik, zamonaviylik, tarixiylik kabi tamoyillarga rioya etish muhim ahamiyat kasb etadi.

O'quvchilarning mazkur tushuncha va xislatlarini yanada boyitish uchun tasviriyl san'at va badiiy mehnatdan dars va mashg'ulotdan tashqari ishlar mazmunini takomillashtirish va undagi vatanparvarlik tarbiyasi masalalarini uzluksiz, samarali hal etish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Bugungi o'tish davrida turmushda uchrab turadigan ayrim qiyinchiliklar yoshlarni bilim olishiga , hunar o'rganishga bo'lgan munosabatlarini susayishiga o'tkinchi narsalar bilan chalg'ib qolishlariga sabab bo'lmoqda. Yoshlarni bo'sh vaqtlarini unumli o'tkazishni ta'minlash, undan to'g'ri foydalanish, yoshlarni yomon oqimlar ta'siriga tushib qolmasliklarining oldini oladi.

Yoshlarni san'atga, hunar o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini oshirishda xalq ustalarining badiiy ijodi va iste'dodi, estetik qarashlari, inson didi va falsafasi bilan tanishtirish alohida ahamiyat kasb etadi. Ma'lumki xalq ustalarinig badiiy ijodida o'ymakorligi katta o'rin egallaydi. Bolalarga narsalar tikish va to'qishning tarixiy rivojlanishi va bugungi kundagi taraqqiyoti yoshlarni bu hunarga bo'lgan qiziqishlarini orttirib kelmoqda.

1.2. BOSHLANG'ICH SINFLARDA MEHNAT KO'NIKMA VA MALAKALARINI SHAKLLANTIRISH YO'LLARI.

Boshlang'ich sinflarda mehnat ko'nikma va malakalarini shakllantirish, mehnat ta'limi metodikasida juda muhim o'rin tutadi. Uning asosini metodlar tashkil qiladi.

Mehnat ko'nikma va malakalarini shakllantirishning hozir

qo'llanilayotgan metodikasini, metodika deb atash mumkin. Chunki bu allaqachonlar ana shunday deb atalgan. Bu metodikaning asosiy xususiyati shuki, unda boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qitish usuli o'qituvchining mehnat usullarini namoyish etishi va unga taqlid qilishi asosida tashkil topadi.

Ammo oxirgi o'n yillarda pedagoglarning e'tiborini mehnat ko'nikma va malakalarini shakllantirish foizlarining ba'zi yangi jihatlari o'ziga tortdi, bular mehnat ta'limi samaradorligini oshirishning qo'shimcha fikrlarini ochdi.

Boshlang'ich sinflarda mehnat ko'nikma va malakalarini shakllantirishning fiziologik va psixologik asoslarini ishlab chiqish va ularni metodikada qo'llash nazarda tutilmoqda.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mehnat ko'nikma va malakalarini shakllantirishga oid ilg'or tajribalarni o'rganish bu ko'nikma va malakalarni muvaffaqiyatli shakllantirishning asosiy shartlari quyidagilardan iborat ekanligini ko'rsatmoqda:

- Topshirqning aniqligi , uni maqsadi va bajarish usullarini tushunish;
- O'quvchilarda zarur bilimlarning mavjud bo'lishi;
- Ta'lim metod va usullarining shakllantirilayotgan bilim, ko'nikma va malakalarining xususiyatlariga mosligi;
- Tushuntirishning samaradorligi;
- Mashqlarning yetarli miqdorda bo'lishi;
- O'quvchilar faoliyatini o'z vaqtida va ob'ektiv baholash, o'quvchilarning baholash natijalaridan xabardorligi;
- o'quvchilar faoliyatining faol xarakteri.

Boshlang'ich sinflarda mehnat ko'nikma va malakalarini shakllantirishning muvaffaqiyati ko'p jihatdan o'quvchilar ta'lim foizini qanchalik anglashiga va unda qanchalik faol qatnashishlariga bog'liq ekani anchagina tadqiqotlar natijasida aniqlanadi.

Shu sababli keyingi yillarda ta'limda onglilikni oshirishga, o'quv ishi foizida boshlang'ich sinf o'quvchilarini faollashtirishga va ta'limda shunday sharoitlarni vujudga keltirishga yordam beradigan shartlarni aniqlash bo'yicha

ko'p ishlar qilindi.

Tushuntirish va mashqlarga o'qitish metodlari sifatida qo'yiladigan hozirgi talablarni to'g'ri tushunmoq uchun mehnat ta'limida onglilik va faollik muammolari fiziologiya, psixologiya va pedagogikaning hozirgi yutuqlari asosida ko'rib chiqilishi zarur.

Mehnat ko'nikma va malakalarini shakllantirish foizida o'quvchilarning ongliligi faoliyatining dastlabki asosiga tayanadi, u esa o'z navbatida faoliyat tarziga, ya'ni faoliyatni qanday va qay tartibda bajarish haqidagi tasavvurga tayanadi.

Didaktika mehnat ta'limi amaliyotida psixologlarning bolalar ixtiyoriy harakatlarini idora qilishda dastlabki tajriba faoliyatning roli haqidagi ma'lumotni rad etib, yo'naltiruvchi asos mavjud bo'lganda ixtiyoriy faoliyatga o'rgatish eng oson bo'lishini uqtiradilar.

Didaktika mehnat harakatlarini namoyish qilishdan mohirona foydalanish, o'quv metodik hujjatlarni qo'llash va harakatlarni yo'naltiruvchi asoslarini shakllantirishga yordam berishini ko'rsatadi.

Shunday qilib yo'naltiruvchi faoliyatning boshlang'ich sinf o'quvchilarining ixtiyoriy harakatlarini idora qilishdagi roldan kelib chiqib, mehnat ko'nikma va malakalarini ongli o'zlashtirishning sharti deb qarab, tushuntirish va mashqlarga ularni shakllantiruvchi asosiy metodlar sifatida talablar qo'yish mumkin. Asosiy talablar jumlasiga boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'z-o'zini boshqarishini ta'minlash, o'quv - texnik hujjatlardan foydalanish, o'quvchilarning fan asoslari bo'yicha bilimlariga tayanish, muammoli ta'limni qo'llashni kiritish mumkin.

Hozirgi mehnat ta'limi metodikasining rivojlanishi o'nlab yillar davomida to'plangan va ko'p sinalgan tavsiyalar tanqidiy analiz qilinishi bilan xarakterlanadi.

Boshlang'ich sinflarda mehnat ta'limi metodikasining shu bilan xarakterlanadiki, unda mehnat ko'nikma va malakalarini shakllantirishda onglilik

yetakchilik rolini ta'minlash uchun shart - sharoitlar yaratiladi. Bunga avvalo boshlang'ich sinf o'quvchilari o'z mehnat faoliyatlarini nazorat qilish va uni boshqarishga maksimal qatnashtirish tufayli erishiladi.

Mazkur talablarni bajarish bo'yicha hozirgi zamon didaktik tadqiqotlarga tayanuvchi ba'zi tavsiyalarni ko'rib chiqamiz.

Hozirgi boshlang'ich sinflarda mehnat ta'limi metodikasining rivojlanishi shu bilan xarakterlanadiki, unda mehnat ko'nikma va malakalarini shakllantirishi ongning yetakchilik rolini ta'minlash uchun shart-sharoitlar yaratiladi. Bunga avvalo boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'z mehnat faoliyatlarini nazorat qilish va boshqarish asosida uni qatnashtirish tufayli erishiladi.

Mehnat ta'limi yo'nalishini tadqiq qilish har bir yangi ishlarni qisqa muddatli 15-25 minutli ishlardan boshlash mumkin. Bu mehnat darslaridagi mashqlarni shartli ravishda ta'limiy mashqlar deyish mumkin.

Amaliy ishlarni bajarish yo'nalishida o'quvchilar har-xil buyumlar tayyorlar ekan, mehnat usullari va harakatlarini bajarish bo'yicha mashq qilishni davom ettiradilar.

Boshlang'ich sinf mehnat ta'limi usullari va harakatlarini o'zlashtirishga doir mashqlar o'z strukturasiga ko'ra eng murakkab bo'lib, u umumiy ko'rinishdadir.

Mashqlarga ta'lim metodi sifatida qator didaktik talablar qo'yiladi:

Mashqlar o'quvchilarning ongli faoliyatiga asoslanadi. Ko'nikma malakalarni hosil qilishda ong katta rol o'ynaydi.

Fiziologiyada va psixologiyada malakalarning hosil bo'lishi va mustahkamlashni qonuniyatlarini ochib beriladi. Ko'nikma va malaka bevosita shakllanishidan oldin shu haqda o'quvchi ongida tasavvur hosil bo'ladi. O'quvchilarning o'rganilayotgan harakat haqidagi tasavvuri qanchalik to'g'ri, aniq bo'lsa, ular uni shunchalik tez aniqroq egallab oladilar. Bunda o'qituvchi mashqlardan oldin bajaradigan ishning qanchalik muhimligi ma'lum bo'ladi. Bu yo'nalishda o'quvchilar o'rganilayotgan ishlaraing ahamiyatini bilib oladilar,

mehnat usullarini bajarish qoidalarini asoslanadi, turli harakatlar yaratiladi. Bunda o'quvchilar dastlabki tayyorgarlikning to'g'riligiga katta ahamiyat beriladi. Ma'lumki, beqaror ko'nikmalar yoki noto'g'ri ish usullari keyingi ta'lim uchun jiddiy to'siq bo'ladi.⁶ {II.10.38-45-bet} Shu sababli o'qituvchi o'quvchilarning eng boshidan mehnat usullar, harakatlari, ishlarni to'g'ri bajarilishini kuzatib borishi kerak. Agar o'quvchilar o'zlarini nazorat qilishga jalb etilsa, ya'ni ular o'z-o'zini nazorat qilishni amalga oshirsa, bu talab samaraliroq bajariladi. Shu sababli o'qituvchi boshlang'ich sinf o'quvchilariga mehnat usullari, harakatlarini, bajarish qoidalarini tushuntirar ekan, o'quvchilarga shunday mezonlarni ko'rsatadiki, o'quvchilar shu mezonlar asosida o'zlari bajaradigan harakatlarning to'g'riligi haqida xukm chiqarishlari mumkin. Shuningdek, o'z - o'zini nazorat qilish o'quvchilarni asosiy o'quv vazifasi -mehnat malakalarini egallashidan chalg'itmasligi kerak.

Odatda har bir darsda qator didaktik malakalar hal qilinadi. Ko'pincha ularning bittasi ustunroq bo'ladi. Masalan o'quvchilarga bilim beriladi, ularda ko'nikma va malakalar shakllanadi, texnik ijodiyot qobiliyati rivojlanadi.

Boshlang'ich sinflarda mehnat ko'nikmalarini shakllantirish birinchi o'rinda turishiga ham misol keltirish mumkin. "Har qanday mehnat ishlarini o'rgatish o'quvchilarga bajariladigan ishlarni mohiyati, asboblari, ish o'rinlari, usullari haqida ma'lum darajada bilimlar berishdan boshlanadi."⁷ {II. 11.75-77-bet} Bu bilimlarni o'zlashtirish ishning to'g'ri usullarini o'zlashtirishning zarur shartidir. Bularni bilish zarur, ammo bilimning o'zi yetarli emas. Ko'pincha mehnat usullarini bajarish uchun zarur bilimlarni egallash usullarning o'zini egallashdan ancha qiyinroq bo'ladi. Shu sababli ishlarni bajarishni o'rganishda o'qituvchining diqqat e'tibori o'quvchilar mehnat usullarini to'g'ri bajarishlariga qaratiladi, bu esa mazkur holda asosiy didaktik vazifaning aynan o'zidir.

Boshlang'ich sinf mehnat o'qituvchisi darsga tayyorlanayotganda mazkur darsda didaktik vazifalarning qaysilari asosiy vazifalar hisoblanishini aniqlaydi,

⁶ R.Mavlonova, D.Goroxova, L.Ogluzdina "Mehnat ta'limi metodikasi" T. 38-45-betlar

⁷ Txorjovskiy D.A. "Mehnat ta'limi metodikasi" T. 75-77-betlar

ularga darsning maqsadi sifatiga qaraydi va darsni shunga ko'ra tashkil etadi.

Tekshirishlar o'z-o'zini uzluksiz nazorat qilish, uni faol va ongli xarakterda bo'lishi muhim ekanligini, shuningdek kuzatish to'g'ri, o'z-o'zini nazorat qilish samaradorligi ortishining va maxsus vositalar bilan ta'minlanishini ko'rsatadi.

Biz boshlang'ich sinflarda tushuntirish deyilganda mehnat faoliyati usullarini tushuntirish va ko'rsatish anglashiladi. Bu usullar shu faoliyatlarni to'g'ri va xavfsiz bajarish bo'yicha tasavvur hosil qilishga va o'quvchilarning amaliy faoliyatlarini to'g'ri yo'naltirishga qaratiladi. Shu nuqtai nazardan tushuntirishga quyidagi talablar qo'yiladi.

Kirish, joriy va yakuniy tushuntirishlar bir-biridan farq qiladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari qanchalik yaxshi, mukkammal va aniq tushuntirilmasin, o'quvchi ish harakati va usullarini nazariy jihatdan qanchalik yaxshi bilmasin uning ishni bajarishga birinchi urinishlari ko'pincha muvaffaqiyatsiz chiqadi. Shu sababli o'quvchilarning birinchi urinishlarini sinchiklab, kuzatib borish va asosda ularning faoliyatlarini aniqlashtirish kerak. Boshqacha aytganda, joriy tushuntirish o'tkazish lozim. O'qituvchining vazifasi o'quvchining tasodifiy harakat qilishiga yo'l qo'ymaslik, balki ularni o'z faoliyatlarini kuzatib borishga, kuch, sur'at va harakat joylarini ongli o'zgartirishga o'rgatishdan iboratdir.

I-IV sinf o'quvchilariga xos shoshma-shosharlik, ehtiyotsizlikning oldini olish kerak.

Mehnat usullarini bajarishdagi xatolarni tuzatish bo'yicha joriy tushuntirish; o'quvchilar ishini to'xtatish, xatoga yo'l qo'ygan o'quvchining ishiga e'tibor berish, undan noto'g'ri ishlaganligini sababini tushuntirib berishni talab qilish; shu asnoda hamma o'quvchilar bilan suhbat o'tkazish, o'qituvchining xulosasi: o'qituvchining to'g'ri usullarini ko'rsatishi, xatoga yo'l qo'ygan o'quvchining usullarni xotirada tiklash, sinfda ishni davom ettirishga ruxsat berishdan iboratdir.

Boshlang'ich sinf mehnat ta'limini tadqiq qilish, har bir yangi ishni qisqa muddatli (5-15minutli) mashqlardan boshlash maqsadga muvofiq ekanini ko'rsatmoqda. Bu mashqlarni shartli ravishda ta'limiy mashqlar deyish mumkin.

Amaliy ishlarni bajarishda o'quvchilar har-xil buyumlar tayyorlar ekan, mehnat usullari va harakatlarini bajarish bo'yicha mashq qilishni davom ettiradilar. Bunday mashqlarni tayyorgarlik mashqlari deyiladi.

Boshlang'ich mehnat usullari va harakatlarini o'zlashtirishga doir mashqlar o'z yo'nalishiga ko'ra eng murakkab bo'lib, u umumiy ko'rinishda: ish holatiga kirish, kerakli materialni ushlash, harakat yo'nalishi, asboblarni ishlata bilishdan iborat bo'ladi.

Mashqlarga ta'lim metodi sifatida qator didaktik talablar qo'yiladi.

1. Mashqlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining ongli faoliyatiga asoslanadi.

Boshlang'ich sinflarda ko'nikma va malakalarni hosil qilishda ong katta rol o'ynaydi. Mehnat ta'limi tajribasi "muskullarni o'rgatishga ongdan tashqari urinish muvaffaqiyatga olib bormasligini ko'rsatadi.

2. Mashqlar va ularni usullari qiyinchiligi ortib boradigan tartibda joylashtiriladi. Har-xil mehnat ishlarida bir xil usullarning o'zi ko'p uchraydi, ammo ishlarning o'zi qiyinligi bo'yicha farq qiladi.

3. Mashqlar paytida o'quvchilar o'z mehnat harakatlarini nazorat qilishlari kerak. Bunda dastlabki tayyorgarlikning to'g'riligiga katta ahamiyat beriladi.

Boshlang'ich sinf bilim, ko'nikma va malakalarni tekshirish hamda baholash katta ta'limiy va tarbiyaviy ahamiyatga ega. Bilim, ko'nikma va malakalarni tekshirish ikki xil usulda - *frontal* va *yakka* holda o'tkazilishi bilan farq qiladi.

Boshlang'ich sinf mehnat darslarida yakka tekshirish uchun qulay sharoit vujudga keladi, chunki o'quvchilarning biridan so'rash boshqa o'quvchilarni ishdan chalg'itmaydi. Frontal so'rash kamroq qo'llanadi va undan biror

murakkab mehnat usulini, nazariy qoidani butun guruh qanchalik to'g'ri o'zlashtirganini tekshirish zarur bo'lib qolganda foydalaniladi.

Bilim, ko'nikma va malakalarni tekshirish og'zaki, yozma va amaliy bo'lishi mumkin.

Og'zaki tekshirish o'quvchilar bilimining saviyasi, puxtaligi va ongliligini aniqlash imkonini beradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini bilimlarini yozma tekshirishga nisbatan kamroq, odatda o'quvchilar bilimini (sinab) ko'rish kerak bo'lganda, ya'ni o'quvchilar berilgan topshiriqni o'rganishga u yoki bu masala bo'yicha qanday bilimlar bilan kelgani va bu bilimlar mavzuni o'rgangandan keyin qanchalik to'lganini aniqlash zarur bo'lganda qo'llanadi.

Bilimlarni amalda tekshirish mehnat ta'limida alohida o'rin tutadi, chunki o'quvchilarning mehnat darslaridagi faoliyati asosan ijtimoiy foydali buyumlarni tayyorlashdan iborat bo'ladi va shu yo'l bilan moddiy ifodasini topadi.

Keyingi yillarda o'quvchilar bilimlarini programmashtirilgan nazorat qilishda keng foydalanmoqdalar. Bunda so'rash vaqtini qisqartirish va unga hamma o'quvchilarni qamrab olish mumkin bo'ladi.

1. Bilim, ko'nikma va malakalar sifatini aniqlash. Bilim, ko'nikma va malakalarning sifati eng avval ularning puxtaligi va ongliligi bilan xarakterlanadi. Bilim, ko'nikma va malakalarning puxtaligiga ishonch hosil qilish uchun ularni faqat o'zlashtirayotgan paytda emas, balki o'quvchilarning keyingi faoliyatlarida ham tekshirish kerak.

Shunday qilib butun ta'lim davomida o'quvchilarni rejali ravishda nazorat qilish haqida gap boradi.

Boshlang'ich sinf mehnat darslarida bilim, ko'nikma va malakalarning sifati ko'p jihatdan ularning ixchamliligi ya'ni ularni o'quvchilar yangi mehnat sharoitlarida qanchalik qo'llay olishlariga bog'liq.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'quv faoliyatlarida rag'batlantirib borilishi kerak. Bilim, ko'nikma va malakalarni tekshirish o'qituvchi va

o'quvchilarga yordam ko'rsatishning muhim vositasidir. O'quvchilarda o'z-o'zini nazorat qilish malakalarini tarkib toptirib boriladi. Boshlang'ich sinf mehnat ta'limi o'qituvchisi bilim, ko'nikma va malakalarni tekshirishga o'quvchilarning o'zlarini ham jalb etadi. Bilim, ko'nikma va malakalarni tekshirish birdan bir maqsad emas, balki butun ta'lim usulining tarkibiy qismi bo'lishi kerak.

Mehnat estetikasiga qiziqish ijtimoiy yo'nalishning umumiy tizimi elementidir. Shuning uchun o'quvchilarda bu qiziqishni maqsadga yo'naltirilgan tarzda shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Chunki o'quvchilarning taraqqiyot harakatida ehtiyojning namoyon bo'lishi sifatidagi mayllarga aylanib ketishi mumkin.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv va sinfdan tashqari faoliyatida mehnat estetikasiga qiziqish muayyan natijalarni amalga oshirishga qaratilgan o'quv tarbiyaviy harakatlar motivi bilan belgilanadi. Faoliyat sifatida hamma narsa qiziqishlari va mehnat ta'limini estetik Mehnat ta'limining ma'naviy axloqiy munosabat bilan o'zaro bog'liqlikda o'zlashtirish - bu o'quvchilarni har tomonlama mazmun bilan to'ldirishga, ularni qiziqishlari va ehtiyojlarini qondirishga, har tomonlama rivojlanishiga estetik ta'sir ko'rsatish.

"Estetik tarbiya boshlang'ich sinf o'quvchilarida estetik bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishni hamda estetik his-tuyg'u, qiziqish, ehtiyoj, baho berish kabi hislatlarni tarbiyalash masalasini o'z ichiga oladi." Boshlang'ich sinf o'quvchilarida go'zallik haqidagi bilimlar hayot voqeyligi, buyumlar, ularning rang-barangligi, turlarini, hamda san'at asarlarini estetik o'zlashtirishi jarayonida tarkib topadi. O'quvchilar tevarak atrof, hayot, tabiat manzaralari va har xil janrdagi san'at asarlari musiqa, adabiyot, tasviriy san'at asarlari bilan tanishib boradilar va shu barobarida bilimlarni o'zlashtirib oladilar.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari go'zallik va hunuklik, ko'tarinkilik va tubanlik, fojialilik va kulgulilikni asosiy mezonlarini anglab yetishlari, estetik malaka va ko'nikmalaridan hayotda foydalana olishga o'rganishlari lozim.

O'quvchilar asosiy estetik kategoriya-go'zallik to'g'risidagi bilimlarini o'zlarini o'rab turgan tevarak atrofdagi turmush ashyolari: o'yinchoqlar, kiyim-kechak, oila a'zolarining o'zaro madaniy samimiy munosabatlari, saramjon hovli, gulzor, musiqa, ashula, chiroyli surat vositasida egallaydilar.

Oila go'zallikning birinchi maktabi. Oila a'zolarinig o'zaro munosabatlari, uyning jixozlari, o'sha narsalarning yagona birligi, uyg'unligi, tartibli joylashtirilishi, saramjon-sarishtalik, maktabni bezatilishi, maktabdagi yodgorlik va a'lochilar burchagi kabilarning barchasi bevosita bolalar estetikasiga ta'sir etadi. Turmush estetikasining asosini tozalik va tartiblilik tashkil qiladi. Sinf xonalarida tozalik saqlanishi, tabiat burchagini tashkil etilishi, o'quvchilar ijodiy ishlari ko'rgazmasi, a'lochilar taxtasi tizimining yangilanib turishi ham muhim ahamiyatga ega.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining estetik hodisalarga qiziqishlari doirasini albatta ijtimoiy yo'nalishlarda kengaytirish zarur.

Bunda faoliyat o'quvchilar shaxsining potensial imkoniyatlarini aniqlash uchun xizmat qiladi. Ehtiyojlar va qiziqishlaning har tomonlama rivojlanishlariga hissa qo'shadi.

Qiziqishlar, shu jumladan mehnat estetikasiga qiziqish xususiyatlariga, mazmun va xarakterga ega.

Bu qiziqishlarni maqsad, daraja, mazmun, turli belgilar bo'yicha quyidagicha tasniflash mumkin: jiddiy mazmundor; bevosita va bilvosita;

Birinchisi - bilimlarni, ijodiy ko'nikmalarni o'zlashtirish bo'yicha faoliyat jarayonining o'ziga-ob'ektning hissiy jozibadorligi orqali uyg'otiladi.

Ikkinchisi - faoliyat natijalarida mehnatni mustaqil tashkil qilishda ro'l o'ynaydi. Bu qiziqishlar o'zaro uyg'unlashuvi zarur.

"Boshlang'ich sinf o'quvchilarining estetik hodisalarga qiziqishlari doirasini albatta ijtimoiy yo'nalishlar kontekstda kengaytirish zarur.

Muhim bu yo'nalish o'zining intellektualligi og'iligi va ichki tashkillashtirilganligi bilan ajralib tursin ¹(II.5.18-21-betlar)Aynan shundagina o'quvchilarning estetikasiga qiziqishi eng qulay sharoitlarda shakllanishi

mumkin. O'quvchilarning mehnat estetikasiga qiziqishi ko'rsatkichlarini quyidagicha belgilash mumkin:

1. Ijtimoiy-shaxsiy motivatsiyaning hissiy-ijobiy anglanganligi.
2. Mehnat estetikasiga, uning alohida turlariga, buyumlariga, materiallariga jiddiy qiziqishlari, qiziqishining markaziy asosi sifatida.
3. Tanlangan hissiy bilish faoliyatiga ehtiyojli va amaliy undovchi, ko'tarinki faollik va bu faoliyat jarayoni va natijalaridan qoniqish hosil qilgan qiziqish.

Mazkur ko'rsatkichlar quyidagi mezonlar asosida aniqlanadi:

- Mehnat estetikasi to'g'risidagi umumiy bilimlarning, ularning alohida turlari, ish qurollari, buyumlari, materiallari estetikasi va ungama'naviy-axloqiy munosabatlar to'g'risidagi bilimlar o'zining shaxsiy rivojlanishi estetik va ma'naviy takomillashuvi uchun muhim ahamiyatga ega ekanligini anglash;
- Hissiy bilish estetik jozibadorlik asosida mehnat estetikasiga umumiy qiziqish;
- Mehnat ta'limi, mehnat qurollari, uning ishlatilishi, bajariladigan ishlar, hotirani jam qilib o'rganish ehtiyoji;
- Bichib olingan materialni to'g'ri, ravon va chiroyli, har tomonlama go'zal bajarilishi;

Mehnat ta'limining ma'naviy axloqiy munosabat bilan o'zaro bog'liqlikda o'zlashtirish - bu o'quvchilarni har tomonlama mazmun bilan to'ldirishga, ularni qiziqishlari va ehtiyojlarini qondirishga, har tomonlama rivojlanishiga ruhiy estetik ta'sir ko'rsatish.

Estetik tarbiya boshlang'ich sinf o'quvchilarida estetik bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishni hamda estetik his-tuyg'u, qiziqish, ehtiyoj, baho berish kabi hislatlarni tarbiyalash masalasini o'z ichiga oladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida go'zallik haqidagi bilimlar hayot voqeyligi, buyumlar, ularning rang-barangligi, turlarini, hamda san'at asarlarini estetik o'zlashtirishi jarayonida tarkib topadi. O'quvchilar tevarak atrof, hayot, tabiat manzaralari va har xil

janrdagi san'at asarlari musiqa, adabiyot, tasviriy san'at asarlari bilan tanishib boradilar va shu barobarida bilimlarni o'zlashtirib oladilar.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari go'zallik va hunuklik, ko'tarinkilik va tubanlik, fojialilik va kulgulilikni asosiy mezonlarini anglab yetishlari, estetik malaka va ko'nikmalaridan hayotda foydalana olishga o'rganishlari lozim.

O'quvchilar asosiy estetik kategoriya-go'zallik to'g'risidagi bilimlarini o'zlarini o'rab turgan tevarak atrofdagi turmush ashyolari: o'yinchoqlar, kiyim-kechak, oila a'zolarining o'zaro madaniy samimiy munosabatlari, saramjon hovli, gulzor, musiqa, ashula, chiroyli surat vositasida egallaydilar.

Go'zallik to'g'risidagi bilim va tushunchalardan o'quvchilar o'z hatti-harakatlarini, kishilar faoliyatini va tabiat hodisalarini baholashda foydalanadilar.

O'qituvchi o'quvchilarga boshlang'ich sinflarda mehnat turlari haqidagi bilimlarni berish bilan birga ularning mehnat darslarida estetik hissiyotini bir joyga to'playdi hamda mazmunli estetik mulohaza yuritishga o'rgatadi. o'quvchilar mehnat jarayonida estetik malaka va ko'nikmalarni ham egallashlari lozim. Musiqa faoliyatiga doir ijrochilik, qo'shiq aytish, musiqa asboblarini chalish, albatta mehnat darslarida egallab olishlari ko'zda tutiladi. Ular mehnat faoliyatiga doir mehnat materiallarini diqqat bilan kuzata bilish, ularni mazmuni va ifoda vositalarini, ya'ni qaychi, qirqish, o'lcham o'lcham olishlarni bir-biridan farqlash malakalarini egallaydilar.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarda ijodiylik malakalari mavjudligini o'qituvchilar ularning qiziqishi, qobiliyati, ijodiy ishlashga munosabati, ijodiy harakat usullari va ijodiy ishlari sifatiga ko'ra aniqlashi mumkin bo'ladi.

Boshlang'ich sinf mehnat darslarida o'quvchilarni estetik rivojlanishlarini ta'minlash maqsadida tevarak atrofdan tanlab olingan turmush, tabiat, estetikasi va bolalarning badiiy faoliyati, ta'lim jarayoni hisoblanadi.

Oila go'zallikning birinchi maktabi. Oila a'zolarinig o'zaro munosabatlari, uyning jixozlari, o'sha narsalarning yagona birligi, uyg'unligi, tartibli

joylashtirilishi, saramjon-sarishtalik, maktabni bezatilishi, maktabdagi yodgorlik va a'lochilar burchagi kabilarning barchasi bevosita bolalar estetikasiga ta'sir etadi. Turmush estetikasining asosini tozalik va tartiblilik tashkil qiladi. Sinf xonalarida tozalik saqlanishi, tabiat burchagini tashkil etilishi, o'quvchilar ijodiy ishlari ko'rgazmasi, a'lochilar taxtasi tizimining yangilanib turishi ham muhim ahamiyatga ega.

Tabiat-eng muhim estetik tarbiya vositalaridir. Tabiat turlicha estetik kechinmalarning asosi bo'lib, bu asos tabiatdan ta'sirlanishga, uni ko'ra bilishga, sezish, eshita olish qobiliyatiga bog'liqdir. O'quvchilarning tabiat qo'yniga ekskursiyalari ular diqqatini tabiat go'zalligiga qaratish imkonini beradi. o'quvchilar yilning to'rt faslidan tabiat o'ziga xos rang olishini, o'zgarishini bilib oladilar, ularda tabiat hodisalariga qiziqish kuchayadi va ular tabiatni asrab-avaylash kerakligini chuqurroq anglab yetadilar.

Boshlang'ich sinf mehnat darslarini tabiatshunoslik darslari bilan olib borishda tabiiy bilimlarni o'zlashtiradilar, balki tabobatda go'zallikni yaratishni amalda qilib ko'radilar. Mehnat darslarida maktab hovlisini ko'kalamzorlashtirish, gulzor yaratish, ko'chat o'tqazish va shu kabi tadbirlar bolalar didiga kuchli ta'sir etadi va estetik ko'nikma malakalarini shakllantiradi.

Mehnat turlari asosiy tarbiya vositalaridan biridir.

Mehnatning hilma-xil ko'rinishlari, turlari yordamida o'quvchilarning bichish, tikish, yasash, yelimlash qog'oz va kartondan foydalanish haqidagi bilimlari, ko'nikma malakalari, ijodiy qobiliyatlari shakllanadi.

Estetik tarbiya mehnat darslarida ashula va musiqadan foydalanishda ularni ro'li ham benihoyat kattadir. Musiqa va ashula o'quvchilarning musiqaviy qobiliyatlarini, musiqiy xotira, didini o'stiradi. o'quvchilarga musiqadan nazariy ma'lumotlar beriladi.

Boshlang'ich sinf mehnat darslarida estetik tarbiya berishda adabiyotlardan ham foydalanish mumkin.

Mehnat darslarida adabiyot estetik tarbiya olishda katta ahamiyatga ega.

Adabiyot o'quvchilarga hayotni chuqurroq anglashni o'rgatadi. O'quvchilar she'rlar, hikoyalar, folklor, maqol va ertak, dostonlar haqida nazariy bilimlarni egallaydilar.

Mehnat darslarida adabiyotdan foydalanish o'quvchilarda estetik idrok va estetik kechinmalarning yorqinligini, chuqurligini ta'minlaydi. O'quvchilar she'r va qo'shiqlar yod oladilar, buning natijasida o'quvchilarning badiiy nutq madaniyati ham shakllanadi.

Jamiyatning asosiy rivojlantiruvchi va ishlab chiqarish tizimini boshqaruvchi kuch inson ekanligini e'tiborga olib uning ishlab chiqarish faoliyatini va sog'ligini saqlash ijtimoiy taraqqiyot yo'lidagi muhim omil bo'lib hisoblanadi. Hozirgi paytda Respublikaga istiqbolga, ya'ni atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy zaxiralardan oqilona foydalanish bo'yicha 2005–yilgacha mo'jallangan Davlat dasturi ishlab chiqilgan. Hayot faoliyati xavfsizligi diqqat markaziga qo'ygan maqsad bu insonning jamiyat taraqqiyotidagi ro'lidir. Hayot faoliyati xavfsizligi o'z tarkibiga inson faoliyatining atrof-muhit bilan aloqasi, uy sharoitidagi va mehnat faoliyatidagi xavfsizligini qamrab olgandir.

Hayot faoliyati xavfsizligi ko'p bo'lg'usi mutaxasislarni mehnat muhofozasining ilmiy asoslarga doir bilimlar bilan qurollantirish va ularda ishlab chiqarishdagi mehnat sharoiti hamda mehnat muhofozasini yaxshilash muammolarini ijobiy hal etishga qiziqish uyg'otishga mo'jallangan.

Inson mehnatini muhofaza qilishni yaxshilash davlatimiz amalga oshirayotgan asosiy va muhim ijtimoiy vazifalaridan biridir. O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti Islom Karimov o'zining “O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlikka va taraqqiyot kafolatlari” nomli asarida mamlakatni jadal rivojlantirish borasidagi dasturiy vazifalarni amalga oshirishda fanni va ilmiy infrostrukturani rivojlantirish g'oyat muhim ahamiyatga ega.

Shunday ekan har bir inson bu sohaga jiddiy qaramog'i lozim shu o'rinda hayot faoliyati nima ekanligiga to'xtalib o'tamiz: hayot faoliyati xavfsizligi –

inson va uning salomatligi uchun havfsiz mehnat sharoitini ta'minlashga qaratilgan texnikaviy sanitar-gigenik va huquqiy tadbirlar majmuidir. Hozirgi vaqtda inson- tabiiy, texnik, iqtisodiy va boshqa har xil xavf-xatar dunyosida ishlaydi. Shu xavf-xatar natijasida juda ko'p insonlar hayotdan ko'z yumadilar. SHunday ekan jamiyatimizda yashovchi har bir fuqoro bu xavf-hatarlarni oldini olish va uni bartaraf etish uchun mas'uldir. Ta'lim yosh avlodni har tomonlama sog'lom va barkamol shaxs bo'lib o'sishida har bir shaxs javobgar hisoblanib shu jumladan ta'lim sohasida faoliyat yuritib kelayotgan o'qituvchilar ham, o'qituvchi hayot faoliyati haqidagi ma'lumotlarni fani yuzasidan balki hayotiy tajribalaridan kelib chiqqan holda ham o'quvchilarga tushunchalar beradilar. Bundan mehnat fani ham mustasno emas ya'ni amaliy mehnat jarayonida o'quvchilar gazlamalardan, qog'ozlardan, tabiiy homashyodan, chiqindi materiallardan turli narsalarni tayyorlashda mehnat qurollaridan foydalanadilar.

Masalan: Qaychi, igna, yelim, jazbar, ip va boshqa mehnat qurollaridan foydalanadilar. O'qtuvchi esa bu mehnat qurollari bilan ishlash jarayonida texnika xavfsizlik qoidalariga amal qilishni tushuntirib o'tadi. Agarda bu mehnat qurollaridan to'g'ri foydalanilmasa hayot uchun xavfli bo'lgan holatlarni keltirib chiqarishini o'quvchilarning ongiga va qalbiga singdiradi. Mehnat darslarida har xil buyumlarni yasash jarayonida baxtsiz hodisa bo'lishi mumkin shunda o'qtuvchi birinchi yordam ko'rsata olish kerak. Buning uchun sinf honasida dori qutisi bo'lishi lozim. Avvalo baxtsiz hodisani oldini olish uchun o'quvchilarga har bir buyimni ishlatish qoidalari tushuntirilib boriladi

Masalan: mehnat jarayonida qaychi yoki pichoq, bigizdan o'quvchi foydalanayotganda o'quvchi qo'lini kesib oldi. Buning uchun o'qtuvchi o'quvchiga birinchi yordam ko'rsatadi yani bajarayotgan amaliy ishini to'xtatib sinf honasidagi dori qutisidan foydalanib qonni to'xtatadi agar jarohat jiddiy bo'lsa birinchi yordam chaqiriladi. Bunday nohush oqibatlarga olib kelmaslik uchun o'qtuvchi o'quvchilarga mehnat qurollaridan to'g'ri foydalanishni tushuntiradi. Bundan tashqari mehnat darslarida, darsdan tashqari hollarda korxonalarga, zavodlarga, tabiat qo'yniga, muzeylarga sayohatlarga chiqqanda

yo'l qoidalariga amal qilgan holda borib kelish u yerdagi texnik anjomlarga va turli xildagi narsalarga mutaxassis ruxsatisiz tegmaslik, tabiat qo'ynida esa o'qtuvchi ruxsatisiz suv, zovur, jarlik, tepalik bo'ylariga va serdaraxt, tikonli joylarga yaqin yo'lamaslik tushuntiriladi. Bunday sayohatlarda xavf-hatarning paydo bo'lishi, va uni bartaraf etish o'qtuvchi tomonidan nazorat qilinadi.

II BOB. MEHNAT TA'LIMI DARSLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.

2.1. Mehnat darslarini olib borishda turli shakl va metodlardan foydalanish.

“Ta’lim to’g’risida”gi Qonun va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”, 2004-2009-yillarda maktab ta’limini rivojlantirish davlat umum milliy dasturi to’g’risidagi farmon o’z pedagogik faoliyatini rivojlantirish, mahoratini oshirish, dars jarayonlarida yangi usullar joriy etib ta’lim – tarbiya masalalariga jiddiy yondashish, yoshlarni davr talabi darajasida bilimli, yetuk ma’naviy barkamol qilib yetishtirish kabi yuksak vazifalarni bugungi kun ta’lim xodimlari oldiga vazifa sifatida belgilab berdi. Mamlakatimizda O‘zbekiston Respublikasi 1-Prezidentining 2004 yil 21 may kungi “2004-2009 yillarda maktab ta’limini rivojlantirish Davlat umummilliy dasturi” to’g’risidagi PF-3431-sonli Farmoishiga muvofiq yoshlarga bilim olish, ko’nikma, malakalarini oshirish uchun keng yo’l ochib berildi. Jumladan mehnat ta’limi xonalari jihozlar bilan ta’minlandi.

Boshlang’ich sinflarda ko’proq bolalarning yoshini, bilim saviyasini hisobga olish lozim ekanligini unutmaslik kerak. Ularga oddiy, oson va vaqt kam sarflanadigan o’yin va mashqlardan foydalanib, darslar o’tish yaxshi samara beradi.

Mehnat darslarini olib borishda o’quvchilarni avvalo, mehnatga ruhiy jihatdan tayyorlash darkor. Mehnatga ruhiy jihatdan tayyorlash murakkab, uzoq davom etuvchi va ko’p qirrali jarayon bo’lib, u butun mehnat ta’limi va tarbiyasiga singib ketgandir. U garchi o’ziga xos xususiyatlarga ega bo’lsa-da, mehnatga axloqiy tayyorlashga juda yaqindir.

Bolani mehnatga ruhiy jihatdan tayyorlash — bu unda mehnatga nisbatan uning yoshiga muvofiq keluvchi ongli va ijobiy munosabatlarni tarkib toptirish, unda amaliy malaka va ko’nikmalarni egallashga qiziqishni shakllantirish demakdir. O’qituvchining vazifasi o’quvchilarga yoshligidan boshlab, mehnat

— bu har bir kishining vijdoniy ishi va burchi ekanligini, inson o‘z mehnati bilan sharaflanishini, faqat Vatan farovonligi yo‘lida qilingan mehnat insonning eng yaxshi sifatleri rivojlanishi hamda takomillashishi mumkinligini anglashiga yordam berishdir. Bolalarning mehnatga qobiliyati har bir kishi jamiyatning hayoti va faoliyati, uning farovonligi uchun zarur bo‘lgan vositalarni ishlab chiqarishda qatnashishi zarurligini anglashlari juda muhimdir. Shuningdek, bolalar jamiyatda inson mehnatsiz yashay olmasligini ham uqib olishlari kerak. Mehnatga ruhiy jihatdan tayyorlash turli psixologik jarayonlarni rivojlantirish va takomillashtirishni nazarda tutadi. Bular sezib anglash, emotsional idrok, diqqat, xotira, tafakkur va shu kabi jarayonlardir. Boshqacha qilib aytganda, ular mehnatning psixologik tarkibi deyiladi. Mehnatga o‘rgatishda bolaning imkoniyatlarini nazarda tutib, hissiy bilish jarayonini takomillashtirish zarur. Ma’lumki, mehnat faoliyati, mehnat ta’limi uchun ham turli sezgilar yig‘indisining (ko‘rish, eshitish, his etish, ta’im bilish, teri, muskul harakati) namoyon bo‘lishi xarakterlidir. Shuning uchun o‘qituvchilar quyi sinf o‘quvchilariga yangi materialni yoki asbobni tanishtirayotganlarida bolalardagi sezgining barcha turlarini faollashtiradilar: bolalar qog‘ozni ushlaydilar, silaydilar, aylantirib ko‘rib chiqadilar, uning qanday shitirlashiga quloq soladilar. Sezgilarning bunday faollashuvi ma’lumot haqida to‘liqroq tasavvurga ega bo‘lishga yordam beribgina qolmay, balki bu psixologik jarayonni rivojlantiradi, takomillashtiradi. Mehnatga tayyorlashning yanada muvaffaqiyatliroq bo‘lishi uchun bolalarning xotiralarini o‘stirish vazifasi ham, albatta, amalga oshiriladi.

Mehnat bo‘yicha o‘quv materiallarini eslab qolish boshqa buyumlarga nisbatan o‘ziga xos xususiyatga ega. Barcha yangi asboblari, materiallar, jarayonlar nomini boshlang‘ich sinf o‘quvchilari buyumni ko‘rib idrok etish bilan fikran biriktirib, tinglab fahmlaydilar. O‘qituvchi mehnat darsida faqat tushuntiribgina qolmay, balki, asosan, material va buyumlar namunasini, asboblarni, materialga ishlov berish usullarini, jarayonlarning izchilligini ko‘rsatadi. Shuning uchun mehnat ta’limida eshitish, ko‘rish qobiliyati va

harakatlantiruvchi xotira ham muhim o‘rin egallaydi. O‘quvchilarda darsdan darsgacha yangidan yangi bilim va ko‘nikmalar mujassamlashib boradi, ularni esa anglash hamda eslab qolish kerak. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga mehnat malaka va ko‘nikmalarini o‘rgatish natijalari ko‘p jihatdan psixologik jarayonlarning rivojlanganligiga, bosh miya nazorati ostidagi mushak harakat apparatining takomillashganligiga bog‘liqdir.

Mehnat ta‘limining to‘g‘ri borishida emotsional jarayonlar ham xarakterlidir. Bolalarni qiyinchiliklarni yengishga, qo‘yilgan maqsadga erishish yo‘lida matonat va qat‘iyat bilan kirishishga, boshlagan ishni chala tashlab ketmay, balki oxiriga yetkazishga o‘rgatish lozim. Bu o‘rinda ijobiy emotsiyalar: mehnatdan quvonish, lazzatlanish va qoniqish hissiyotining namoyon bo‘lishi juda muhimdir. Mehnatda turli psixologik holatlar: faollik, diqqatning jamlanishi, qiziqish, mustaqil fikr yuritish, qoniqmaslik kabi tuyg‘ular namoyon bo‘ladi. Mehnatda shaxsning qiziqish, qobiliyat, temperament kabi individual psixologik xususiyatlari shakllanadi.

Umumta‘lim maktablarida ilg‘or, tajriba, ijodkor o‘qituvchilar zamonaviy dars talablariga mos keladigan sinov, seminar, anjuman, viktorina, test, teatrlashgan dars kabi turli noan‘anaviy usullardan darslarda o‘z o‘rnida foydalanib kelishmoqda. Mexnat ta‘limida noana‘naviy usulda o‘quv amaliy mashg‘ulotlarini o‘tkazish o‘quvchilarning ijodkorligini, izlanuvchanligini va mustaqil fikrlay olish qobiliyatlarini shakllantirishda sezilarli darajada ta‘sir kursatadi. Mexnat ta‘limi darslari ikki qismga, ya‘ni nazariy tushuncha berish va amaliy mashg‘ulot qismiga bo‘linadi, mexnat ta‘limi darslarida o‘quvchilarning ijodkorlik faoliyatini tashkil etishda uyg‘unlashgan texnologiyalardan foydalanishni osonlashtirish maqsadida mexnat ta‘limi darslarini to‘rtta turga, ya‘ni: kirish darslari, yangi bilimlar berish, mexnat kunikmalarini shakllantirish, takrorlash-mustaxkamlash sinov darslariga bo‘lish mumkin. Bunda ularga mos uyg‘unlashgan texnologiyalarni tanlashga e‘tibor berish zarur.

Kirish darslarida qisqa ma‘ruza, anjuman, munozara, yangi bilimlar

berish, mehnat kunikmalarini shakllantirish darslarida aqliy xujum, ijodiy masalalar, morfologik jadval, seminar, munozara, ozaika, trening, estafeta, takrorlash mustaxkamlash darslarida roli-saxnalashtirish, anjuman, quvnoqlar va zukkolar, ishbilarmonlar uyini kabi usullarni qo'llash mumkin. Bulardan kurinadiki, mehnat ta'limi o'qitish metodikasi fanida o'qitishning mazmuni va maqsadiga ko'ra dars tiplariga mos xolda ta'lim texnologiyalarini tanlash xamda tasniflash ishlarini amalga oshirish zarurati yuzaga keladi. Shulardan birida uyg'unlashgan texnologiyalar tushunchasidan foydalanishga xarakat qilindi, mehnat ta'limida yangi pedagogi texnologiyalardan foydalanish katta samara beradi. Umumta'lim maktablarida ta'limning zamonaviy texnologiyalari interfaol metodlar keng qo'llanilmoqda. Quyida mehnat ta'limi samradorligini oshirishga xizmat qiladigan, mehnat darslarida qo'llaniladigan metodlar haqida ma'lumotlar beriladi:

“Aqliy hujum” metodi muayyan mavzu yuzasidan berilgan muammolarni hal etishda keng qo'llaniladigan metod hisoblanadi. Bu metod o'quvchilarni muammo xususida keng va har tomonlama fikr yuritishga, shuningdek, o'z tasavvurlari va g'oyalaridan ijobiy foydalanish borasida ma'lum ko'nikma va malakalarni hosil qilishga rag'batlantiradi. Ushbu metod yordamida tashkil etilgan dars jarayonida ixtiyoriy muammolar yuzasidan bir necha original yechimlarni topish imkoniyati tug'iladi.

“Klaster” metodi yordamida o'quvchilarga ixtiyoriy muammo (mavzu)lar xususida erkin, ochiq o'ylash va shaxsiy fikrlarni bemalol bayon etish uchun sharoit yaratishga yordam beradi. Bu metod turli xil g'oyalar o'rtasida aloqalar to'g'risida fikrlash imkoniyatini beruvchi tuzilmani aniqlashni talab etadi. Bu metod aniq obyektga yo'naltirilmagan fikrlash shakli hisoblanadi. Undan foydalanish inson miya faoliyatining ishlash tamoyili bilan bog'liq ravishda amalga oshadi. Klaster metodidan o'quvchilar bilan yakka tartibda yoki guruh asosida tashkil etiladigan mashg'ulotlar jarayonida foydalanish mumkin.

“Blits savollar” metodida nazoratning bu turida maqsad aniq

bo'lishi, nima uchun blits savollar berilayotganini o'ylab, rejalashtirib ko'rish kerak bo'ladi. "Fikriy hujum" metodi o'quvchilarning dars jarayonida faolliklarini ta'minlash, ularni bir xil standart tarzda fikrlashdan ozod qilish, erkin fikrlashga rag'batlantirish, muayyan mavzu yuzasidan turli-tuman g'oyalarni to'plash, ijodiy yondashishga o'rgatish uchun xizmat qiladi. Fikrlashning shiddatli hujumi metodning mohiyati jamoa orasida muayyan topshiriqlarni bajarayotgan har bir o'quvchining shaxsiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga ko'maklashishdan hamda o'quvchilarda ma'lum jamoa (guruh) tomonidan bildirilgan fikrga qarshi g'oyani ilgari surish layoqatini yuzaga keltirishdan iborat. Bu metodning asosiy tamoyili va sharti har bir o'quvchi tomonidan o'rtaga tashlanadigan fikrga nisbatan tanqidni mutlaqo taqiqlash, har qanday luqma va hazil mutoyibalarni rag'batlantirishdan iborat. Bundan ko'zlangan maqsad, o'quvchlarning dars jarayonidagi erkin ishtirokini ta'minlashdir.

"To'rt pog'onali" metod - amaliy ko'nikmalarni o'zlashtirish jarayonining to'rt pog'ona doirasida kechadigan metodidir. Bu metod ta'lim oluvchilarga bir xilda takrorlanadigan qo'l ko'nikmalarini tez va mukammal o'rganib olishlariga yordam beradi. "To'rt pog'onali" metod qo'llanilganda, ta'lim oluvchilar iloji boricha oddiy operatsiyalar bilan tanishtiriladi, so'ng takrorlaydilar va to mukammal o'zlashtirmaguncha mashq qiladilar. Ushbu metod quyidagi tushuntirish: nima qilish kerakligini ko'rsatib berish; ko'rsatilgan tarzda qaytarish; mashq qilish kabi bosqichlardan iborat. "To'rt pog'onali" metodning bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. "Tushuntirish" bosqichida muhandis-pedagog ta'lim oluvchilarga avval oddiy operatsiya bosqichini tushuntirib beradi.
2. "Nima qilish kerakligini ko'rsatib berish" bosqichida muhandis-pedagog ta'lim oluvchilarga topshiriqni qanday bajarish kerakligini amalda ko'rsatib beradi.
3. Uchinchi bosqichda ta'lim oluvchilar muhandis-pedagog ko'rsatgan ish harakatlarini takrorlaydi. Muhandis-pedagog ta'lim oluvchilar

bajarayotgan harakatlar yuzasidan o'z fikrini bildirib, xatolarini to'g'rilab turadi.

4. “Mashq qilish” bosqichida ta'lim oluvchilarning hatti-harakati muhandis pedagog tomonidan nazorat qilib boriladi. Ta'lim oluvchilar ish amallarini mukammal o'zlashtirganlaridan so'ng, uni mustaqil bajaradilar.

“To'rt pog'onali” metodning asosiy belgisi-ta'lim oluvchilarning harakatlari muhandis-pedagog ko'rsatib bergan harakatlar doirasi bilan cheklanganligidadir.

Laboratoriya usuli – bu shunday ta'lim usulki, unda o'quvchi o'qituvchi rahbarligida oldindan belgilangan reja asosida tajribalar o'tkazadi yoki amaliy vazifalarni bajaradi va shu jarayonda yangi bilimni anglaydi va tushunib yetadi. Laboratoriya usulining asosiy funksiyasi – yangi bilimlarni o'rgatish va rivojlantirish:

Bu usulni qo'llash orqali o'qituvchi o'quvchilarni quyidagi imkoniyat-lar bilan ta'minlaydi:

- asbob-uskunalardan foydalanish ko'nikma va malakalarini egallash;
- mustaqil tadqiqotning yangi yo'llarini tanlash va ma'lum bo'lganlarini tekshirish;
- amaliy malakalarni egallash: o'lchash va hisoblash, natijalarni qayta ishlash va ilgarigi olinganlari bilan taqqoslash.

Mashq usuli -o'tilgan materiallarni amaliyotda qo'llash maqsadida, reja bilan tashkil etilgan amallarni ko'p marotaba bajarishdir.

Ishlab chiqarish - mehnat mashqlari o'quv va ishlab chiqarish xarakteridagi alohida ishlab chiqilgan tarmoqni tashkil etadi. Ular oddiy va murakkab bo'ladi:

birinchisi alohida mehnat usullarini bajarish mashqlari,

ikkinchisi – ishlab chiqarish – mehnat ishlarini butunligicha yoki ularning talay qismini (stanoklarni sozlash, detal qismlarini tayyorlash va h.k.) ko'zda tutilgan. Hozirgi vaqtda ta'lim jarayonida o'qitishning innovatsion texnologiyalari keng qo'llanilmoqda. Mazkur o'qitish texnologiyalarni amalga

oshirishda bir qator passiv, faol, interfaol va treninglardan keng foydalaniladi. Passiv metodlar turkumiga ma`ruza, hikoya, tushuntirish; namoyish, kitob bilan ishlash, illyustratsiya, videousul, to`rt pog`onali metod, laboratoriya, mashq, kabilar kiradi.

Faol o`qitish metodi bu - o`quvchilarning o`quv-bilish jarayonidagi fikrlash faoliyatini, ish faoliyatini faollashtirishga qaratilgan metodlardir. Faol metodlar turkumiga aqliy hujum, o`rgimchak to`ri, insert, B-B-B, idrok xaritasi, klaster, sinkveyn, videotopishmoq, davra suhbat; bahs; keys, labirint, assisment, munozara, charxpalak, tushunchalar tahlili, baliq skeleti, qanday? nima uchun? uch qadamli intervyu, 635 usul, pantomimo, muzyorar, mehmon mashq, suqrot suhbat va boshqalar kiradi.

Interfaol metodi - bu (“inter”-bu o`zaro,”act” –harakat qilmoq) ma`nolaridan kelib chiqib, o`zaro harakat qilmoq, hamkorlik muloqot tartibida bo`lishni anglatadi. Interfaol yoki interaktiv metodlar turkumiga muammoli vaziyat, yo`naltiruvchi matn, loyiha, damino, 9 olmos birligi, veer (yelpig`ich) beshinchisi, (oltinchisi, yettinchisi) ortiqcha, qora quti, venn diagrammasi vositasida o`qitish sikli, pinbord, zanjir, yumaloqlangan qor o`yini, ishbilarmon o`yin rolli o`yin; zakovatli zukko, aql zakovatni rivojlantiruvchi o`yinlar, zigzag, kichik guruhlarda ishlash, eksprom, monitoring, zinama-zina, debat, kubik, sxema-T, SWOT, rezyume, FSMU, 6|6/6, SCORE, metaplan, qarorlar shajarasi, jamoa bloknoti kabi metodlar kiradi.

Interfaol metodlar deganda – ta`lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta`lim jarayonining markazida ta`lim oluvchi bo`lgan metodlar tushuniladi. Bu metodlar qo`llanilganda ta`lim beruvchi ta`lim oluvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Ta`lim oluvchi butun jarayon davomida ishtirok etadi. Ta`lim oluvchi markazda bo`lgan yondoshuvning foydali jihatlari quyidagilarda namoyon bo`ladi: ta`lim samarasi yuqoriroq bo`lgan o`qish-o`rganish; ta`lim oluvchining yuqori darajada rag`batlantirilishi; ilgari orttirilgan bilimning ham e`tiborga olinishi; o`qish shiddatini ta`lim oluvchining ehtiyojiga muvofiqlashtirilishi; ta`lim oluvchining tashabbuskorligi

va ma'suliyatining qo'llab-quvvatlanishi; amalda bajarish orqali o'rganilishi; ikki taraflama fikr-mulohazalarga sharoit yaratilishi.

“Aqliy hujum” metodi - biror muammo bo'yicha ta'lim oluvchilar tomonidan bildirilgan erkin fikr va mulohazalarni to'plab, ular orqali ma'lum bir yechimga kelinadigan metoddir. “Aqliy hujum” metodining yozma va og'zaki shakllari mavjud. Og'zaki shaklida ta'lim beruvchi tomonidan berilgan savolga ta'lim oluvchilarning har biri o'z fikrini og'zaki bildiradi. Ta'lim oluvchilar o'z javoblarini aniq va qisqa tarzda bayon etadilar. Yozma shaklida esa berilgan savolga ta'lim oluvchilar o'z javoblarini qog'oz kartochkalarga qisqa va barchaga ko'rinarli tarzda yozadilar. Javoblar doskaga (magnitlar yordamida) yoki «pinbord» doskasiga (ignalar yordamida) mahkamlanadi. “Aqliy hujum” metodining yozma shaklida javoblarni ma'lum belgilar bo'yicha guruhlab chiqish imkoniyati mavjuddir. Ushbu metod to'g'ri va ijobiy qo'llanilganda shaxsni erkin, ijodiy va nostandart fikrlashga o'rgatadi. “Aqliy hujum” metodidan foydalanilganda ta'lim oluvchilarning barchasini jalb etish imkoniyati bo'ladi, shu jumladan ta'lim oluvchilarda muloqot qilish va munozara olib borish madaniyati shakllanadi. Ta'lim oluvchilar o'z fikrini faqat og'zaki emas, balki yozma ravishda bayon etish mahorati, mantiqiy va tizimli fikr yuritish ko'nikmasi rivojlanadi. Bildirilgan fikrlar baholanmasligi ta'lim oluvchilarda turli g'oyalar shakllanishiga olib keladi. Bu metod ta'lim oluvchilarda ijodiy tafakkurni rivojlantirish uchun xizmat qiladi. “Aqliy hujum” metodi ta'lim beruvchi tomonidan qo'yilgan maqsadga qarab amalga oshiriladi:

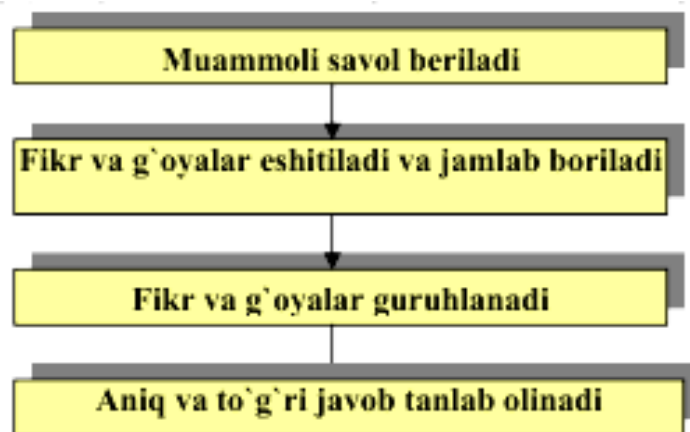
1. Ta'lim oluvchilarning boshlang'ich bilimlarini aniqlash maqsad qilib qo'yilganda, bu metod darsning mavzuga kirish qismida amalga oshiriladi.
2. Mavzuni takrorlash yoki bir mavzuni keyingi mavzu bilan bog'lash maqsad qilib qo'yilganda –yangi mavzuga o'tish qismida amalga oshiriladi.
3. O'tilgan mavzuni mustahkamlash maqsad qilib qo'yilganda-mavzudan so'ng, darsning mustahkamlash qismida amalga oshiriladi.

“Aqliy hujum” metodini qo'llashdagi asosiy qoidalar:

1. Bildirilgan fikr-g'oyalar muhokama qilinmaydi va baholanmaydi.

2. Bildirilgan har qanday fikr-g'oyalar, ular hatto to'g'ri bo'lmasa ham inobatga olinadi.
3. Har bir ta'lim oluvchi qatnashishi shart.

Quyida “Aqliy hujum” metodining tuzilmasi keltirilgan

“Aqliy hujum” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Ta'lim oluvchilarga savol tashlanadi va ularga shu savol bo'yicha o'z avoblarini (fikr, g'oya va mulohaza) bildirishlarini so'raladi;
2. o'z javoblarini (fikr, g'oya va mulohaza) bildirishlarini so'raladi;
2. Ta'lim oluvchilar savol bo'yicha o'z fikr-mulohazalarini bildirishadi;
3. Ta'lim oluvchilarning fikr-g'oyalari (magnitafonga, videotasmaga, rangli qog'ozlarga yoki doskaga) to'planadi;
4. Fikr-g'oyalar ma'lum belgilar bo'yicha guruhlanadi;
5. Yuqorida qo'yilgan savolga aniq va to'g'ri javob tanlab olinadi.

“Kichik guruhlarda ishlash” metodi - ta'lim oluvchilarni faollashtirish maqsadida ularni kichik guruhlariga ajratgan holda o'quv materialini o'rganish yoki berilgan topshiriqni bajarishga qaratilgan darsdagi ijodiy ish. Ushbu metod qo'llanilganda ta'lim oluvchi kichik guruhlarda ishlab, darsda faol ishtirok etish huquqiga, boshlovchi rolida bo'lishga, bir-biridan o'rganishga va turli nuqtai-nazarlarni qadrlash imkoniga ega bo'ladi. “Kichik guruhlarda ishlash” metodi qo'llanilganda ta'lim beruvchi boshqa interfaol metodlarga qaraganda vaqtni tejash imkoniyatiga ega bo'ladi. Chunki, ta'lim beruvchi bir vaqtning o'zida barcha ta'lim oluvchilarni mavzuga jalb eta oladi va baholay oladi.

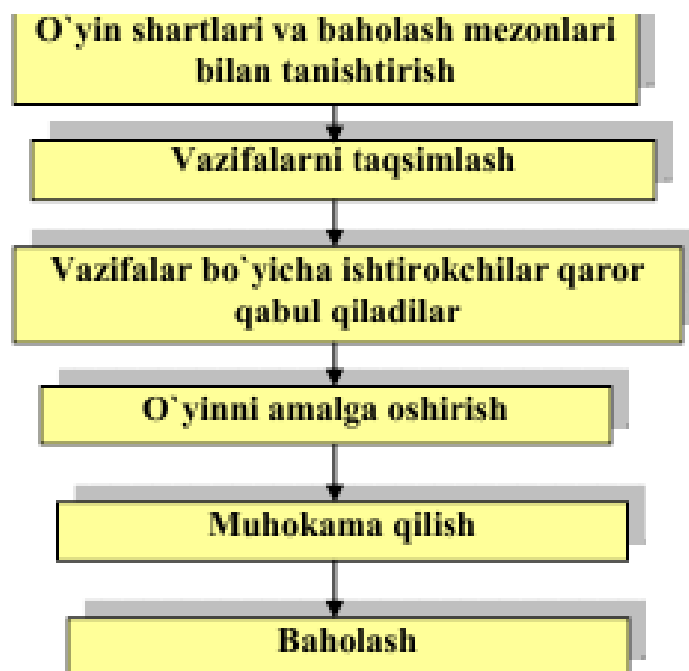

“Kichik guruhlarda ishlash” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Faoliyat yo`nalishi aniqlanadi. Mavzu bo`yicha bir-biriga bog`liq bo`lgan masalalar belgilanadi.
2. Kichik guruhlar belgilanadi. Ta`lim oluvchilar guruhlariga 3-6 kishidan bo`linishlari mumkin.
3. Kichik guruhlar topshiriqni bajarishga kirishadilar.
4. Ta`lim beruvchi tomonidan aniq ko`rsatmalar beriladi va yo`naltirib turiladi.
5. Kichik guruhlar taqdimot qiladilar.
6. Bajarilgan topshiriqlar muhokama va tahlil qilinadi.
7. Kichik guruhlar baholanadi.

“Ishbop o`yin” metodi - berilgan topshiriqlarga ko`ra yoki o`yin ishtirokchilari tomonidan tayyorlangan har xil vaziyatdagi boshqaruvchilik qarorlarini qabul qilishni imitatsiya qilish (taqlid, aks ettirish) metodi hisoblanadi. O`yin faoliyati biron bir tashkilot vakili sifatida ishtirok etayotgan ishtirokchining hulq-atvori va ijtimoiy vazifalarini imitatsiya qilish orqali beriladi. Bir tomondan o`yin nazorat qilinsa, ikkinchi tomondan oraliq natijalarga ko`ra ishtirokchilar o`z faoliyatlarini o`zgartirish imkoniyatiga ham ega bo`ladi. Ishbop o`yinda rollar va rollarning maqsadi aralashgan holda bo`ladi. Ishtirokchilarning bir qismi qat`iy belgilangan va o`yin davomida o`zgarmas rolni ijro etishlari lozim. Bir qism ishtirokchilar rollarini shaxsiy tajribalari va bilimlari asosida o`z maqsadlarini belgilaydilar. Ishbop o`yinda har bir ishtirokchi alohida rolli maqsadni bajarishi kerak. Shuning uchun vazifani bajarish jarayoni individual-guruhli xarakterga ega. Har bir ishtirokchi avval o`zining vazifasi bo`yicha qaror qabul qiladi, so`ngra guruh bilan maslahatlashadi. O`yin yakunida har bir ishtirokchi va guruh erishgan natijalariga qarab baholanadi. Quyida “Ishbop o`yin” metodining tuzilmasi keltirilgan.

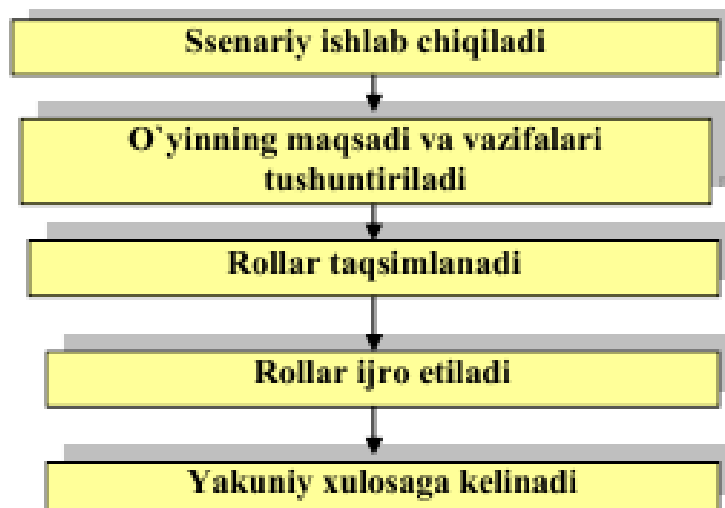

“Ishbop o`yin” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Ta`lim beruvchi mavzu tanlaydi, maqsad va natijalarni aniqlaydi. Qatnashchilar uchun yo`riqnomalar va baholash mezonlarini ishlab chiqadi.
2. Ta`lim oluvchilarni o`yinining maqsadi, shartlari va natijalarni baholash mezonlari bilan tanishtiradi.
3. Ta`lim oluvchilarga vazifalarni taqsimlaydi, maslahatlar beradi.
4. Ta`lim oluvchilar o`z rollari bo`yicha tayyorgarlik ko`radilar.
5. Ta`lim oluvchilar tasdiqlangan shartlarga binoan o`yinni amalga oshiradilar. Ta`lim beruvchi o`yin jarayoniga aralashmasdan kuzatadi.
6. O`yin yakunida ta`lim beruvchi muhokamani tashkil etadi. Ekspertlarning xulosalari tinglanadi, fikr-mulohazalar aytiladi.
7. Ishlab chiqilgan baholash mezonlari asosida natijalar baholanadi.

Har bir rolni ijro etuvchi o`z vazifasini to`g`ri bajarishi, berilgan vaziyatda o`zini qanday tutishi kerakligini namoyish eta olishi, muammoli holatlardan chiqib ketish qobiliyatini ko`rsata olishi kerak.

Rolli o`yin” metodi - ta`lim oluvchilar tomonidan hayotiy vaziyatning har xil shart-sharoitlarini sahnalashtirish orqali ko`rsatib beruvchi metoddir. olli o`yinlarning ishbop o`yinlardan farqli tomoni baholashning olib borilmasligidadir. Shu bilan birga “Rolli o`yin” metodida ta`lim oluvchilar ta`lim beruvchi tomonidan ishlab chiqilgan ssenariydagi rollarni ijro etish bilan kifoyalanishsa, “Ishbop o`yin” metodida rol` ijro etuvchilar ma`lum vaziyatda qanday vazifalarni bajarish lozimligini mustaqil ravishda o`zlari hal etadilar. Rolli o`yinda ham ishbop o`yin kabi muammoni yechish bo`yicha ishtirokchilarning birgalikda faol ish olib borishlari yo`lga qo`yilgan. Rolli o`yinlar ta`lim oluvchilarda shaxslararo muomala malakasini shakllantiradi.

“Rolli o`yin” metodida ta`lim beruvchi ta`lim oluvchilar haqida oldindan ma`lumotga ega bo`lishi lozim. Chunki rollarni o`ynashda har bir ta`lim oluvchining individual xarakteri, xulq-atvori muhim ahamiyat kasb etadi. Tanlangan mavzular ta`lim oluvchilarning o`zlashtirish darajasiga mos kelishi kerak. Rolli o`yinlar o`quv jarayonida ta`lim oluvchilarda motivatsiyani shakllantirishga yordam beradi.

“Rolli o`yin” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

- Ta`lim beruvchi mavzu bo`yicha o`yinning maqsad va natijalarini belgilaydi hamda rolli o`yin ssenariysini ishlab chiqadi.
- O`yinning maqsad va vazifalari tushuntiriladi.
- O`yinning maqsadidan kelib chiqib, rollarni taqsimlaydi.
- Ta`lim oluvchilar o`z rollarini ijro etadilar. Boshqa ta`lim oluvchilar ularni kuzatib turadilar.
- O`yin yakunida ta`lim oluvchilardan ular ijro etgan rolni yana qanday ijro etish mumkinligini izohlashga imkoniyat beriladi. Kuzatuvchi bo`lgan ta`lim oluvchilar o`z yakuniy mulohazalarini bildiradilar va o`yinga xulosa qilinadi.

Ushbu metodni qo`llash uchun senariy ta`lim beruvchi tomonidan ishlab chiqiladi. Ba`zi hollarda ta`lim oluvchilarni ham senariy ishlab shiqishga jalb etish. Bu ta`lim oluvchilarning motivatsiyasini va ijodiy izlanuvchanligini oshirishga yordam beradi. Senariy maxsus fan bo`yicha o`tilayotgan mavzuga

mos ravishda, hayotda yuz beradigan ba'zi bir holatlarni yoritishi kerak. Ta'lim oluvchilar ushbu rolli o'yin ko'rinishidan so'ng, o'z fikr-mulohazalarini bildirib, kerakli xulosa chiqarishlari lozim.

“Muammoli vaziyat” metodi - ta'lim oluvchilarda muammoli vaziyatlarning sabab va oqibatlarini tahlil qilish hamda ularning echimini topish bo'yicha ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan metoddir. “Muammoli vaziyat” metodi uchun tanlangan muammoning murakkabligi ta'lim oluvchilarning bilim darajalariga mos kelishi kerak.

Ular qo'yilgan muammoning yechimini topishga qodir bo'lishlari kerak, aks holda yechimni topa olmagach, ta'lim oluvchilarning qiziqishlari so'nishiga, o'zlariga bo'lgan ishonchlarining yo'qolishiga olib keladi. «Muammoli vaziyat» metodi qo'llanilganda ta'lim oluvchilar mustaqil fikr yuritishni, muammoning sabab va oqibatlarini tahlil qilishni, uning yechimini topishni o'rganadilar.

“Muammoli vaziyat” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Ta'lim beruvchi mavzu bo'yicha muammoli vaziyatni tanlaydi, maqsad va vazifalarni aniqlaydi. Ta'lim beruvchi ta'lim oluvchilarga muammoni bayon qiladi.
2. Ta'lim beruvchi ta'lim oluvchilarni topshiriqning maqsad, vazifalari va

shartlari bilan tanishtiradi.

3. Ta'lim beruvchi ta'lim oluvchilarni kichik guruhlar ajratadi.

4. Kichik guruhlar berilgan muammoli vaziyatni o'rganadilar. Muammoning kelib hiqish sabablarini aniqlaydilar va har bir guruh taqdimot qiladi. Barcha taqdimotdan so'ng bir xil fikrlar jamlanadi.

5. Bu bosqichda berilgan vaqt mobaynida muammoning oqibatlari to'g'risida fikr ulohazalarini taqdimot qiladilar. Taqdimotdan so'ng bir xil fikrlar jamlanadi.

6. Muammoni yechishning turli imkoniyatlarini muhokama qiladilar, ularni tahlil qiladilar. Muammoli vaziyatni yechish yo'llarini ishlab chiqadilar.

7. Kichik guruhlar muammoli vaziyatning yechimi bo'yicha taqdimot qiladilar va o'z variantlarini taklif etadilar.

8. Barcha taqdimotdan so'ng bir xil yechimlar jamlanadi. Guruh ta'lim beruvchi bilan birgalikda muammoli vaziyatni yechish yo'llarining eng maqbul variantlarini tanlab oladi.

Qolaversa darsda "Muloqot", "Nazorat darsi", "Suhbat", "Viktorina, "Ari uyasi", "Texnik hujum", "Oyda qolib ketmaylik", "Taqdimot", "Ijodkor kim", "Bugungi ishni ertaga qo'yma", "O'zing o'yla, o'zing top, o'zing yasa", "Eng boy o'quvchi", "Arra", "Intelektual ring", "Bilimlar qasriga sayohat", "Mozaika", "Domino", "Zinama-zina", "Zanjir" kabi metod, o'yin va mashqlardan foydalanish samara beradi. Masalan "Turli materiallardan aplikatsiya yasash" mavzusini o'rgatishda darsning mustahkamlash qismida "O'zing o'yla, o'zing top[" o'yin metodidan foydalanilsa, "Intellektual ring" o'yin mashqi va "Eng boy o'quvchi" metodi orqali integratsiyalashgan jarayonni vujudga keltirib, ingliz tilida so'zlashish muhitini paydo qilish mumkin. Yangi mavzu "Sapyor" o'yini va "Nilufar guli" graforganayzer sxemasi asosida tayyorlangan tarqatma materiallar bo'yicha mustahkamlanadi. Uyga vazifa qilib, mavzuga oid test savollari tuzib kelishni topshirish mumkin. Mehnat darslarini olib borishda ushbu metod va usullardan foydalanish dars samaradorligini, o'quvchilarni mehnat darslariga qiziqishini va faolligini oshiradi.

Mehnat darslarini olib borishda shakl va metodlardan foydalanilsa, o'tilgan darsda o'quvchilar o'z qobiliyati va imkoniyatlarini namoyish qilishga erishadilar, jamoa bilan ishlash malakasiga ega bo'ladilar, o'zgalar fikrini hurmat qilishni o'rganadilar. Bu esa, darsning samaradorligini oshirib, ta'lim sifatini kafolatlashga xizmat qiladi.

2.2. Mehnat fanining boshqa fanlar bilan bog'liqligi.

Bugungi kunda mehnat ta'limi sohasidagi kamchiliklarni bartaraf etish yo'llari izlanmoqda, bularning barchasi umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'qitilayotgan fanlarni, ya'ni mehnat ta'limi fanining zamonaviylashtirish, uzviylik va uzluksizligini ta'minlash hamda rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadigan omillarga keng yo'l ochish imkonini beradi. Maktab boshlang'ich sinf o'quvchilarini faoliyatini oshirish va unda beriladigan bilim va malakalar samaradorligini oshirishning asosiy vositasi va sharti fanlararo bog'lanishdir.

Mehnat fani tasviriy san'at, tarix, musiqa, tabiatshunoslik, chizmachilik, matematika, o'qish, odobnoma fanlari hamda tabiatshunoslik, fizika kabi fanlar bilan bog'liqdir.

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga mehnat fanida turli xil fanlar aloqadorligi juda katta ahamiyat kasb etadi. Jumladan tabiatshunoslik fanini olaylik, hozirgi paytga kelib, o'quvchilarni mehnatga tayyorlashning yangi asosga – tabiatshunoslik bilimlar asosiga ko'chirish zarurati vujudga keldi. Buning birinchi sababi mamlakatimizda tabiat chuqurlashuvi bo'lsa, ikkinchisi hozirgi zamon qishloq xo'jaligi uchun asosiy ishlab chiqarish masalalari bilan birgalikda tabiat muammolari ham oqilona xal qila oladigan mutaxassislarning zarurligidir.

Keyingi yillardagi kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarga mehnat darslariga tabiatshunoslik faniga oid bilimlar tashkil qilinmagan, tabiat mazmundagi tajribalar juda kam o'tkaziladi. O'simliklar hayoti va ular yashayotgan muhitni yaxshilash bo'yicha olib borilayotgan ishlar ko'ngildagidek emas. Tabiatshunoslik darslarini o'tishda o'quvchilar ko'proq

antropogen olimning tabiatga salbiy ta'sir etishga misol keltiradi. Mening fikrimcha, darslar negative misol ustunligida o'tilmasin, aksincha bu borada muammolarning bartaraf etishga o'quvchilarimizning ham ruhan, ham jismonan tayyorgarlik kabi ular kelgusida bunday qiyinchiliklardan cho'chimasin. Bunda avvalo, tabiat yo'nalishidagi mehnatni to'g'ri yo'lga qo'yish orqali erishish mumkin. Aynan shu tabiat yo'nalishidagi mehnat vositasida o'quvchilar tabiatga ta'sir etishning ijobiy yo'llarini o'rganadilar va o'z navbatida tabiatshunoslik bilimlarini mustahkamlashga keng imkoniyatlar yaratadi. Shu bilan birga o'quvchilarni turli tabiiy materiallar bilan ishlashga o'rgatish, ijodiy ishlar tayyorlash, shu bilan birga borliqni va san'atni idrok etishga o'rgatib borish eng muhim vazifalardan biridir. Boshlang'ich sinf mehnat darslarida barglar, somon-pohol, rangli toshlar, daraxt shoxlari, loy, meva urug'lari va sabzavotlardan narsalar tayyorlash. Ushbu tabiiy materiallardan applikatsiyalar tayyorlanadi. Maslan, somon va poxollardan, barglardan, meva urug'laridan, rangli toshlardan applikatsiyalar tayyorlash o'rgatib boriladi.

Shoxlardan va loydan turli haykalchalar tayyorlash ishlari ham o'rgatib boriladi. Bunda turli hayvonlar, ertak va multfilm qahramonlari obrazlari yaratiladi.

Shunday qilib tabiiy materiallar bilan ishlash o'quvchilarda bilim, ko'nikma tabiatni idrok etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tabiat yo'nalishidagi mehnat bilan tabiat bilimlar asosida, tabiat mehnat o'quvchilarini shakllantiruvchi atrof - muhit holatini o'rganish va yaxshilashni ko'zda tutuvchi, tabiat taqdiriga nisbatan ma'suliyat xissini tarbiyalovchi faoliyatidir. Uni amalga oshirishni ayrim tomonlarini quyidagicha tavsiflash mumkin.

Tabiatshunoslik yo'nalishidagi mehnatni shakllantirish yo'llari.

Darslarda Tabiat mehnat faoliyatiga yo'naltiruvchi masalalar yechish. Darsdan tashqari ishlarda Tabiatshunoslik fanidan sof qishloq xo'jaligi maxsulotlari yetishtirish bo'yicha bilimlarni egallash, o'quvchilarda fanga nisbatan ijodkorligi oshadi.

Maktabdan tashqari ishlarda

Tabiat yodgorliklarini aniqlash va o'rganish. Ko'klamzorlashtirish bo'yicha eng yaxshi loyixalar konkursini o'tkazish. Maktab tabiatshunoslik maydonchalarini tashkil etish. Yo'qolib borayotgan turlarni ko'paytirish va tabiatga qaytarish bo'yicha mehnat.

Uyda xona o'simliklarining tabiatshunoslik xususiyatlarini o'rganish bo'yicha kuzatishlar, ularni asrab avaylash.

Shunday qilib o'quvchilarda fanlarga bo'lgan ijodkorlik qobiliyatlari, qiziqishlari tobora ortib boradi. Shu bilan birga boshlang'ich sinf mehnat

darslarida qishloq xo'jaligi mehnati darslarini to'g'ri tashkil etish o'quvchilarning kelajak hayotlarida, kasb tanlashlarida muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu barobarda musiqa fanini oladigan bo'lsak: ma'naviy merosimiz xazinalaridan bo'lgan qo'shiq va musiqa sabog'i o'quvchilarda fidoiylilikni, tashabbuskorlikni, mehnatsevarlikni tarbiyalovchi vositadir. Bu fikr mulohazalardan kelib chiqib quyidagi qo'shiqlarni tavsiya etaman.

Milliy qo'shiqchiligimiz merosidan o'rin olgan "Otmagay tong", "Dilxiroch", "Fasli navbahor", "Ustozlar", "Vatanim" kabi qo'shiqlardan foydalanish o'quvchilarda ilhom baxsh etadi, ijodga undaydi.

Bolalar ongiga vatanga bo'lgan qiziqishlarini, mehrini oshirish uchun darslarga "Vatan" haqidagi kuy- qo'shiqlardan hirgoya qilib yod olishlari kerak. Masalan, Abdulla Oripovning "Men nechun sevaman O'zbekistonni". Ular o'quvchilarda ona yurtga mehr-muhabbatni oshirish, unga kerakli farzand bo'lib kamol topishiga undaydi. Umuman, o'zbek xalq milliy qo'shiqlari o'quvchilar uchun tushunarli, ravon va sodda tilda yaratilgan. Shuning uchun bugungi kunda o'quv dasturlari va darsliklariga bunday o'zbek xalq milliy qo'shiqlarini kiritish muhim ahamiyatga ega. Mehnat darslarida o'ta sho'x va o'ta bosiq bo'lmagan kuy- qo'shiqlardan foydalanish tavsiya etiladi. Darslarda sokin fikrlashga undovchi kuy-qo'shiqlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf mehnat mashg'ulotlarida kuy-qo'shiqlardan foydalanish darslar samaradorligini oshirish bilan birga o'quvchilar ijodkorligini oshiradi va milliy kuy-qo'shiqlarimizga bo'lgan muhabbatlarini oshiradi.

Xullas, o'quvchilar ma'naviyatiga katta e'tibor berilayotgan hozirgi davrda milliy mehnat an'analarini chuqur o'rganish, ulardan ta'lim-tarbiya ishida keng foydalanish dolzarb vazifaga aylanib bormoqda. Shu borada o'quvchilarni fanlararo qiziqishlari, ijodkorligi yanada shakllanib boradi. Natijada o'quvchilar mehnat inson baxt-saodatini, ma'naviy va ahloqiy manbai har qanday inson mehnat qilmog'i va mehnatni sevmog'i lozim, degan xulosaga keladi. Shuningdek o'quvchilarda o'quvchilar o'zi uchun emas, jamiyat uchun

mehnat qilishlari kerak, mehnat kishilar va ular yaratgan buyumlarga nisbatan hurmat bilan qarash lozimligi haqida tasavvurga ega bo'ladilar.

Tasviriy san'at darslarida ham o'quvchilarda mehnat tarbiyasini amalga oshirish uchun katta imkoniyatlar mavjud. Bu tasviriy san'at darslarining barcha turlari narsalarning o'ziga qarab rasm chizish, san'at haqida suhbatlar ko'zda tutiladi. Narsaning o'ziga qarab rasm chizish jarayonida o'quvchilar turmushda qo'llaniladigan turli buyumlar, sabzavot va mevalar, duradgorlik asbobi tasvirini ishlaydilar. O'qituvchi dars jarayonida o'quvchilar mustaqil ish boshlamaslaridan oldin rasmni qisqacha tahlil qilib, faqat buyum rangi va tuzilishi haqida ham gapirib beradi. Masalan, kundalik turmushga oid buyumlar (choynak, kosa, sopol, lagan va boshqalar)ning o'ziga qarab rasm chizishda o'qituvchi o'quvchilarga buyumlarning vazifalari, shakli, ularni qanday materiallardan yaralganligi, buning uchun qancha mehnat sarflagani haqida gapirib beradi.

O'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini naqsh chizish, kitob muqovasini badiiy bezash, dazmol va choynak uchun taglik nusxasini ishlash jarayonida o'stirib boradi. O'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini o'stirish masalasi har bir darsda amalga oshirilishi lozim. Boshlang'ich sinf mehnat darslarida ranglar bilan ishlash, applikatsiya uchun tasvirlar chizish, tayyorlangan o'yinchoq, haykalcha va pap'ye-mashe asarlarini ranglar bilan ishlov berishga o'rgatiladi. Bunda tasviriy san'at va mehnat darslarining aloqasi muhim ahamiyat kasb etadi.

“Biz o'z iste'dodli, fidoiy o'quvchilarimizga bilish va kasb cho'qqilarini zabt etish uchun qanot berishimiz kerak”. 1-prezidentimiz I.A.Karimov o'quvchilarimizga ilk yoshdanoq kasb-hunar o'rgatish, mustahkam bilim berishimiz naqadar zarur ekanligini juda ko'p ta'kidlab o'tganlar

Adabiyot fanidan sharq mutafakkirlari yaratgan o'lmas asarlarini o'rganish bugungi kunda muhimdir. Ularning axloq – odob haqidagi dono fikrlari o'quvchilarda mehnatsevarlik, vatanparvarlik, fidoiylik singari oliyjanob fazilatlarni tarbiyalashda asosiy omillardan bo'lib xizmat qiladi. Bu o'rinda Abu

Rayxon Beruniy, Alisher Navoiy, Abu Ali Ibn Sino, Abdulla Qodiriy, Cho'lpon kabi allomalarning ma'rifiy pedagogik va didaktik qarashlari ichida o'quvchilarni mehnatsevarlik ruxida tarbiyalash haqidagi fikrlarning ahamiyati cheksizdir. Beruniy mehnatni ulug'laydi. Mehnat tufayli ilmiy yodgorlik bunyod etilishini ta'kidlaydi. O'quvchilarga kasb- hunar, mehnat tarbiyasini berish, mehnat an'analari, urf-odatlarini o'rganish havo bilan suv kabi zarurligi, ularning kelajagi shu bilan bog'liq ekanligi to'g'risida ta'lim beradi. Beruniy; "Insonning tilak va hoxishlari mehnat tufayligina amalgam oshirilishi mumkin"- deydi. "Mehnatsiz shon-shavkatga, martabaga erishilgan kishi hurmatga loyiqmi? Yuqori martabaga mehnatsiz erishgan kishi rohat va farog'atda yashaydi, yaxshi kiyinadi, ammo ulug'lik libosidan maxrum, yalong'ochdir" – deb aytadi. Bu borada o'quvchilarni qunt bilan ishlashga, sabr-toqatli' irodali, ayni chog'da mehnatsevar bo'lishga chaqiradi va ularda adabiyot faniga bo'lgan qiziqishlari va ijodkorligi tobora shakllanib boradi.

Hunarmandchilik ustaxonasida ochilgan to'garaklarda kasb-korga bo'lgan qiziqish va muhabbat uyg'otadi. O'quvchilar hunar sirlari va mahoratlarining qirralarini bosqichma-bosqich egallab boradilar.

Kichik maktab yoshigacha bo'lgan o'quvchilarda xalq hunarmandchiligi vositasida mehnatga havas tuyg'usini tarbiyalashda ma'lum pedagogik shartlarga asoslanish talab etiladi.

Boshlang'ich sinf mehnat mashg'ulotlarida doston, hikoya, masal, ertak, hadis va maqol kabi ajdodlarimiz me'rosidan foydalanish o'quvchilarni mehnatga va mehnat ahliga hurmat, mehnatni qadrlash, kasb tanlash, halollik kabi hislatlar shakllanadi. Ularda o'z mehnati bilan biror narsa yasash jarayonlarida yuqorida aytilganlardan foydalanish dars samarasini oshirish bilan birga ajdodlar me'rosidan unumli foydalaniladi. Masalan, boshlang'ich sinf o'qish darslarida berilgan

Hunarsiz kishi o'limga yaqin

O'tgan zamonda bir podshoh yashagan ekan. Kunlarning birida u ovga chiqibdi-da, o'sha yerdagi bir o'tinchining go'zal qizini ko'rib, sevib qolibdi.

Podshoh tomonidan kelgan sovcilarga:

— Podshohingizning nima hunari bor, men hunarli kishiga turmushga chiqaman, — debdi qiz.

Sovchilar:

— Dunyoda podshohlikdan ham katta hunar bo'ladimi? Podshoh barcha hunarli fuqaroning otasi bo'ladi, — deyishibdi.

Qiz:

— Menga hunarlilarning otasi kerak emas, hunarning o'zi kerak. Zamon o'zgarishi bilan bugun podshoh bo'lgan kishi ertaga tilanchi bo'lib qolishi mumkin. Podshohingizga borib ayting, menga hunarini ko'rsatsin, undan so'ng tegaman, — debdi.

.....

Berilgan va bulardan mehnat darslarida foydalanish o'rinlidir. Bundan tashqari xalq og'zaki ijodi bo'lgan va mehnatga yo'naltirilgan maqollardan foydalaniladi.

Hunarli er xor bo'lmas

Do'st-dushmanga zor bo'lmas.

Hunar bo'lsa qo'lingda,

Non topilar yo'lingda.

Hunar, hunardan rizqing unar.

Mehnatdan kelsa boylik,

Turmush bo'lar chiroyli.

Ushbu maqollar orqali o'quvchilarni qattiyatlikka va mehnatsevarlikka o'rgatiladi.

Kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchida mehnatga bo'lgan ehtiyojning paydo bo'lishi boshqa zaruriy ehtiyojlarning ham kelib chiqishiga asos bo'ladi.

O'quvchilarning loy yoki plastilindan turli narsalar yasashga bo'lgan ehtiyojlari ulardagi qiziqish mahsulidir.

Mehnat fani darslari chizmachilik fanlari bilan ham bog'liq. Negaki mehnat qilish orqali chizmalarni to'g'ri chiziqni boshlang'ich sinf o'quvchilariga o'rgatib, ya'ni tushuntirib borishimiz darkor. O'qituvchilarning tajribalari shuni ko'rsatmoqdaki, mehnat faniga oid mashg'ulotlarda boshlang'ich sinf o'quvchilari chizmachilikda chizmani o'qish uncha murakkab bo'lmagan detalni tekkislikdagi tasviri bo'yicha fazoda tasavvur qila olish uchun yetarli bilimlarni olish mumkin. Bunga erishmoq uchun mehnat darslarida o'tkaziladigan birinchi mashg'ulotlardan boshlab o'quvchilarning fazoviy tasavvurlarini rivojlantirish bo'yicha real ish olib boorish kerak. Shu sababli, mehnat ta'limi darslari boshqa fanlardan tubdan farq qilishning asosiy sabablaridan biri sifatida darslarning amaliy mashg'ulotlardan tashkil topgan bo'lsa, ikkinchi tomondan o'quvchilarni o'z ustida mustaqil ishlashga olib mehnat darslarni boshqa fanlar bilan aloqasidan tashqari mehnatni tashkil etishni ham boshlang'ich sinf o'quvchilariga o'rgata borishimiz darkor deb o'ylayman. Mehnat darslarida o'quvchilarni chizmachilikka oid bo'lgan bilimlari ya'ni kuzatish, o'lchash, chamalash, tasvirlarni o'qiy olish kabi muhim vazifalar amalga oshiriladi. Bu orqali o'quvchilarni fazoviy tasavvurlari kengayib boradi. Chizmachilikka oid bilimlar qurish-yasash ishlarida, konstruktirlik va dizaynerlik qobiliyatlarni shakllantiriladi.

Mehnat fanini maktabda o'tiladigan barcha fanlar bilan bog'lash mumkin. Amalda esa mehnat ta'limi darslari ko'proq rasm, chizmachilik, tasviriy san'at, fizika, matematika, jismoniy tarbiya, ona tili va adabiyot, kimyo, geografiya, informatika, tarix, biologiya fanlari bilan bog'langan.

Shu qatori mehnat va tasviriy san'atni olaylik. Mehnat darslarida rasmlarning o'rni nihoyatta kattadir chunki, birorta detal yoki buyumni yasashdan avval uning rasmi yoki eskizi chiziladi va o'quvchilarga ko'rsatiladi. O'quvchilar ana shu rasmlar orqali o'sha detal yoki buyum to'g'risida bilim hosil qiladilar. Ko'rinib turibdiki, shu yerda o'quvchilarda har xil rasmlar

chizish oson ish emas. Ko'pgina o'quvchilar rasm chizish haqida yetarli bilim va malakaga ega bo'lmaliklaridan bu ishni bajarishda qiyinchilikka duch keladilar. Shu sababli, o'qituvchi mehnat darslarida o'quvchilarga buyumlarning texnik rasm eskizi, yaqqol tasvviri rasmlarni chizishdagi ish ketma-ketligi shuningdek, ranglarni farqlantirish va shu kabilar haqida ham tushuncha berib borishga to'g'ri keladi. Shu qatori mehnat , chizmachilikni olaylik mehnat ta'limi darslarini chizmachiliksiz tasavvur qilib bo'lmaydi.

Mehnat darslarida chizmachilik ham o'z o'rnida juda zarurdir. Chunki, har qanday detalni yasash uning chizmasini o'qishdan boshlanadi va bu jarayonda o'quvchida aniq buyum va uning qismlari to'g'risida bilim hosil bo'ladi. Binobarin mehnat darslaridagi muhim ko'rgazmalardan biri bo'lgan texnologik va konstruksion yo'l yo'riqli xaritalarni chizish va ulardan foydalanish ham chizmalardan qanday foydalanishga bog'liqdir. Demak, o'quvchilarning amaliy faoliyati va tayyorlanadigan buyumlarning sifati ko'p jihatdan ularni chizmachilikka oid bilim va ko'nikmalarga ham bog'liq edi. Darhaqiqat mehnat va matematikani olaylik mehnat ta'limi burchak perpendikulyar va parallel chiziqlar, to'g'ri burchakli uchburchak va to'g'ri burchak kabi turli geometrik shakllarni hosil qilishga oid tushunchalar zarur bo'ladi. Bulardan tashqari o'quvchilar mehnat darslarida simmetrik o'qi shakllarini simmetrik joylashtirish aylana uni bo'laklarga bo'lish urinmalar o'tkazish chizg'ich, sirkul kabi turli asboblarda yordamida detal yoki buyumlarning burchaklarini yoy to'g'ri va egri chiziqlar boshqa o'lchamlarini aniqlashlariga to'g'ri keladi. Bunday paytlarda geometriyaga oid bo'lgan bilimlar zarur bo'ladi.

Binobarin maktab geometriya kursida chizma va qurollardan foydalanish yuzlarini almashtirish kabi ishlarni bajarishni imkonini beradi. Shu bois mehnat va fizikani ham aytib o'tsam mehnat ta'limi amaliy mashg'ulotlarda turli materiallarga ishlov berishdan oldin ularning fizikaviy xususiyatlarini bilish zarur. Ma'lumki, tashqi ta'sir natijasida o'zining kimyoviy tarkibini saqlab qolish xususiyati uning fizik xossalari deyiladi. Bunday xossalarga materialning

rangi, zichligi, egulivchanligi, issiqlikdan kengayishi kabi xossalari kiradi. Masalan, metal o'ziga xos yaltiroqlikka ega bo'lib, bu uning rangi deyiladi.

Barcha metalning rangi bir xil emas. Masalan, mis-qizil, qalay-yaltiroq, oq, ruh- kulrang, po'lat havoda oksidlanib qolsa rangi o'zgarishi eng yupqa metal bo'lagi ham nur o'tkazmasligini takidlash mumkin. Material qizdirilganda o'zidan issiqlikni qancha tez o'tkazishi uning issiqlikni o'tkazuvchanligi deyiladi. Metal o'zidan issiqlikni qancha tez o'tkazishi uning issiqlik tez va sekin qizishi hamda sovishi bilan ifodalanadi. Endi mehnat va informatika hozirgi zamon san'ati maxsulotlarini ishlab chiqarishga oid tehnalogik jarayonlarini takomillashtirib borishni elektron xissoblash mashinasi va informatika asoslari fani bo'yicha olgan bilim va ko'nikmalarni hisobga olgan holda ularni ishlab chiqarish jarayoniga qanday tadbqiq etishga oid tushunchalarni berib boorish zarur. Masalan, o'quvchilarni materiallarga texnik ishlov berish bo'yicha randalash stanoklari bilan tanishtirayotkanda ularda hozirgi kundagi takomillashgan avtomatlarni ishlash tarkibini aytib o'tish joizdir,

Mehnat va biologiya. Biologiyaga oid tushuncha ma'lumotlar ayniqsa, qishloq ho'jaligi mehnatiga oid darslarni o'tishda juda zarur bo'lgan manbalardur. Bu ishlarni o'rganishda biologiya, botanika kabi fanlardagi bilimlardan foydalanadi.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda milliy mehnat qadriyatlari vositasida mehnatsevarlik tuyg'usini shakllantirish qator pedagogik tamoyillarga asoslanishni talab etadi. Shunday qilib yana adabiyotga to'htaymiz. Sharq mutafakkirlarning bizga qoldirgan boy meros, mehnat an'analaridan keng foydalanish, o'quvchilarning aqliy, ahloqiy va nafosat madaniyatiga jismoniy rivojlanishiga mehnatga xos tuyg'usini tarbiyalashga ko'rsatgan ta'siri darajasini aniqlagan holda tarbiyaga yaxlit yondashish lozim. Bugungi kunda kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda nutq madaniyatini hamda o'quvchi va mehnat fanlariga bo'lgan tasavvurlarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. O'qish va mehnat tufayli har bir fuqaro o'z o'quvi, iste'dodi, intilishi, tirishqoqligi, va

mehnatsevarligini namoyish ertib mustaqil yurtimizdagi barcha jarayonda faol ishtirok etadi.

O'zining nutqi, fikri va tafakkuri bilan siyosiy tajovvuzkor kuchlarga qarshi kurashadi. O'quvchilarda ijodkorligini oshiribgina qolmay, fanlararo bilim va tafakkurini balki boshlang'ich sinf o'quvchilarini vatanparvarlik, mard va jasur, aql va idrokli mehnatsevar qilib tarbiyalash va o'qish nazariyasi bilan amaliyotining qanday taraqqiy etib kelganligini bilmay turib o'quvchilarni har tomonlama komil inson etib tayyorlash masalalarini ilmiy ravishda hal qilib bo'lmaydi. Bu ajdodlarimiz tomonidan isbot qilingan, ilmiy nazariy, falsafiy, tarbiyaviy haqiqatdir. Shu o'rinda mehnat ta'limida o'quvchilarni ijodkorligini oshirishda boshlang'ich maktabda butun ta'lim tarbiya sistemasini hamda barcha fanlar yordamida xal etyiladi. Bu o'rinda mehnat darslari yetakchi ro'l o'ynaydi. Shunga ko'ra har bir kishining hayotga tayyorlash, tarbiyalashda aniq o'zgarishlar qilishi lozim.

O'qish va mehnat darslarining ahamiyati shundaki, ta'limning dastlabki kunlaridan boshlab o'quvchilar tabiat, jamiyat va kishilar mehnati haqidagi bilimlarni o'zlashtirib boradilar. Ana shu bilimlarni muvaffaqiyatli o'zlashtirilishiga erishish uchun quyidagilarga e'tibor berish lozim:

-darslik va ko'rgazmalar asosida o'rganilgan bilimlar bilan kuzatish va tajriba ma'lumotlarni bog'lab borish, o'rganiladigan manba xususiyatlariga qarab o'qishni kuzatish tajriba ishlari va hayotiy dalillar bilan mustahkamlash hamda dars jarayonida turli xil didaktik materiallardan foydalanishni maqsad qilib qo'yiladi.

-mehnatga munosabat shu mehnatning muhimligini tushunish, bunday mehnatga jonbozlik ko'rsatish, ishga shaxsan mas'uliyatini xis qilgan holda yondashish ijtimoiy mulkka tejamkorlik bilan munosabatda bo'lishini anglatadi. O'qish va mehnatni hayot bilan bog'lash orqali o'quvchilarning o'zlashtirgan bilimlarini hayotga tadbiq etishga o'rgatib boorish bilan birgalikda ularda mehnatga, vatanga bo'lgan tushunchalarini shakllantirishimiz lozim. O'qish darslarida o'quvchilarning fikr va lug'atini boyitib borishga e'tibor beriladi.

Mehnat darslarida ko'proq tikish, ko'rgazmalar tayyolash, turli xil materiallardan applikasiya tayyorlash bilan birga mehnarga muhabbat tushunchalari shakllantiriladi. O'qishni o'rgatishga oid olib boriladigan barcha ishlar o'quvchilar nutqi va fikrini oshirishga qaratilgan bo'lib, bunga turli xil mehnat darslarida tayyorlangan ko'rgazmalardan, moxirona foydalanish orqali erishiladi.

Mehnat darslarida qilinayotgan ishning sifatiga alohida e'tibor qaratish lozim.

1-sinf mehnat darslarida, mehnat haqida avvalo o'quvchilarga, tushunchu berilib ularning turlari, maqsad va vazifalari tushuntirib boriladi. Hamda ularga nazariy tushuncha beriladi va bu barcha fanlar bilan bog'lab olib boriladi.

2-sinf mehnat darslarida, mehnatga oid turli janrdagi asarlar ertak, hikoya, she'r, masal, maqol va topishmoqlar yuzasidan mavzular ortib borilishi maqsadga muvofiqdir. Mehnmat darslarida esa sinf honasidagi gullar rasmlari, eskizlar va ularni qirqishga o'rgatibgina qolmay naqsh va daraxt barglarining chizishni ham o'qituvchi yordamida tasvirlari chizdiriladi.

3-sinf mehnat darslarida, 2-sinfdagilarni mustahkamlash uchun birinchi navbatda turli materiallardan gullar tayyorlashga, hunarmandchilikka oid materiallar bilan tanitiribgina qolmay, ularning yasalishi haqida va pardozlashga alohida ahamiyat qaratiladi.

4-sinf mehnat darslarida, 3-sinfgacha o'rganganlari yuzasidan mustahkamlash darslari tashkil qilinib, bu sinfda avvalo o'quvchilar ijodiy qobilyatlarini tekshirish uchun "kimning ishi chiroyli" mavzusida tanlov o'tkazilishi mumkin.

Mehnat darslarida tarix fanining aloqadorligi juda muhimdir, chunki o'zbek xalq, jahonning taniqli namoyondalari asarlaridan mehnat darslarida unumli foydalanamiz. Masalan, rassomchilikning miniatyura yaratgan rassomlar Kamolliddin Behzod, Said Ahmad Tabriziy, Shahobiddin Abdulla, Zahiriddin Azxar Bobo, Nizomiddin Axmad binni, Ali Arzumlar asarlarini o'rganamiz. Chunki, ularning yaratgan asarlariga qoyil qolmaslikni iloji yo'q. Ular O'rta

Osiyoda qo'l yozma asarlarni miniatyuralar bilan bezatishgan.

Rassom bo'lishga qiziqqan o'quvchi miniatyura maktabning asoschisi Kamoliddin Behzod asarlariga o'xshatishni orzu qiladi. Jahonga mashhur rassomlardan Leonardo da Vinchining "Jakonda" (Mono Liza) asarini, Mikellandjelaning "Edip Tsar" asarlarini bolalarga tanishtirib qiziqishlarini yanada oshirishimiz lozim. Shunday qilib, o'quvchilarni ijodkorligini oshirishda fanlararo bog'lanish:

1. Har bir mashg'ulotni maqsadi va vazifalarini to'g'ri belgilash imkoniyatini beradi.
2. Har bir mashg'ulotni zaruriy ko'rgazma va didaktik mashg'ulotlar bilan ta'minlaydi.
3. Boshlang'ich sinf mehnat faniga qiziqishlarini oshiradi.
4. O'quvchilarni tashabbuskorlikka, ijodkorlikka, mehnatsevarlikka o'rgatadi, o'quvchilarni dunyoqarashini va e'tiqodlarini takomillashtiradi.

Maktab o'quv fanlarini o'rganishda, ya'ni mehnat fanini o'rganishda fanlararo bog'lanish bugungi kunda ham eng samarali va tushunarli usuldir. Boshlang'ich sinf mehnat ta'limida fanlararo bog'lanish o'quvchilarni bilimlarini rivojlantiradi. Asosli va har tomonlama izlanish ilmiy bilim va malakaga ega bo'lishni ta'minlaydi.

2.3. Boshlang'ich sinf mehnat ta'limi jarayonida texnika vositalaridan foydalanish yo'llari.

Kishilik jamiyati paydo bo'lgandan beri inson axborot olish, tarqatish va undan foydalanishga ehtiyoj sezib keladi. Albatta, qadimda bu jarayon juda sodda ko'rinishga ega edi. Dunyo taraqqiy etgan sari u murakkablashib, axborotning jamiyatdagi o'rni yanada oshdi. Hatto, davrimiz ham "Axborot asri"- deb nom olgani bejiz emas.

Prezidentimiz Mirziyoyev Shavkat Miromonovich: "Yoshlarimizning chuqur bilimga ega bo'lishi, chet tillarini va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini puxta egallashini ta'minlash doimiy ustuvor

vazifamiz bo'lib qoladi”, - deb ta’kidlagan edilar.

Yangi avlod uchun 25 yil avvalgi hayotda shaxsiy kampyuterlar bo’lmaganligini tasavvur qilish mushkul...

Endilikda axborot texnologiyalari nafaqat mustaqil fan sifatida shakllanib ulgurdi, balki iqtisodning eng jadal suratlar bilan rivojlanayotgan sohasiga aylandi va millionlab odamlarning hayot tarzini belgilab berdi. Bugungi kunda respublikamizning umumta’lim maktablari minglab kampyuter sinflari bilan ta’minlangan. Bu kampyuterlarning barchasini yagona kampyuter tarmog’iga ulab, ta’limning yaxlit texnik tizimini tashkil etish rejalashtirilgan.

Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimovning 2005 yil 28 sentabrdagi “O’zbekiston respublikasining jamoat ta’lim axborot tarmog’ini tashkil etish to’g’risida”gi qaroriga muvofiq “Ziyonet” axborot tarmog’i tashkil etildi va mamlakatimizning eng chekka hududidagi maktablarida ham ishlash imkoniyatlari yaratildi. Tarmoqning asosiy vazifasi: yoshlar uchun milliy axborot resurslarini shakllantirish va rivojlantirish, yoshlarning ma’naviy va aqliy jihatdan kamol toptirishiga ko’maklashadigan axborotdan keng ko’lamda foydalanishlarini ta’minlash, sog’lom turmush tarzini targ’ib etish va jismoniy tarbiya , sport turlarini ommalashtirish, o’quvchilar va yoshlar uchun masofadan turib ta’lim olish usullarini va boshqa axborot kommunikasiya xizmatlarini ta’lim tizimiga joriy etishda ko’maklashishdan iboratdir.

Birinchi Prezidentimiz: “ Odamzot uchun hamma zamonlarda ham eng buyuk boylik bo’lib kelgan ma’naviyatning ma’no –mazmuni, uning inson va jamiyat hayotidagi o’rni va ahamiyatidadir, bu murakkab va serqirra tushunchaning nazariy va amaliy tomonlari har tomonlama keng qamrovli fikr va xulosalar orqali tahlil etiladi. Ayni paytda istiqlol yillarida yurtimizda milliy ma’naviyatimizni tiklash, uni zamon talablari asosida rivojlantirish bo’yicha amalga oshirilayotgan ulkan ishlar, bu borada oldimizda turgan maqsad va vazifalar haqida atroflicha fikr yuritiladi. Shuningdek, jahon miqyosida voqealar shiddat bilan kechayotgan bir paytda zamonaviy axborot-kommunikatsion texnologiyalaridan, internetning beqiyos imkoniyatlaridan keng foydalanishga

erishish hamda komil insonni tarbiyalash pedagog xodimlarning faoliyat mezoniga aylanishi zarurligini barchamiz yaxshi anglashimiz lozim⁸”, deb takidlagan edilar.

Darhaqiqat, hozirgi kunda pedagog uchun professional mahorat nafaqat uning faoliyatini osonlashtiradigan dasturiy-texnik vositalarni o’zlashtirish va qo’llash, balki o’qitishi lozim bo’lgan fanga oid intellektual va ijodiy masalalarni hal eta oladigan dasturlardan foydalanishga o’rgatishdan ham iboratdir. Bu ma’noda kompyuterlashtirish va axborot – kommunikatsion texnologiyalariga (AKT) oid kurslar tashkil etib, barcha fan o’qituvchilarini AKTdan o’quv jarayonida samarali foydalanuvchi mutaxassisga aylantirish lozimligini inobatga olib XTV tomonidan 23-martda “Umumta’lim maktablarida faoliyat ko’rsatayotgan o’qituvchilarning zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalardan foydalanish bo’yicha malakasini oshirishni tashkil etish to’g’risida”gi 61-sonli, “Umumiy o’rta ta’lim maktablarida faoliyat ko’rsatayotgan o’qituvchilarning zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan ta’lim jarayonida foydalanish bo’yicha malakasini oshirishni tashkil etish to’g’risida”gi Xalq ta’limi vazirligining 2012 yil 21-apreldagi 125-sonli buyrug’i qabul qilindi.

Dars jarayonida texnika vositalaridan foydalanish o’quvchilarning bilim, ko’nikma va malakalarini shakllantirib, darslarga o’zgacha joziba bag’ishlaydi, o’quvchilarning fanga bo’lgan qiziqishlari, izlanishlari yanada ortadi. Bugungi kunda o’quvchilarning ijodiy va intellektual saloxiyatini ro’yobga chiqarish uchun shart-sharoitlar yaratish, fanni yanada rivojlantirish hamda iste’dodli iqtidorli yoshlarni ilmiy faoliyatga faol jalb etishga barcha e’tibor qaratilgan va biz bo’lajak o’qituvchilar oldiga hukumat va davlat tomonidan katta ishonch bildirilib, vazifalar qo’yilmoqda.

Prezidentimiz Mirziyoyev Shavkat Miromonovich: “Yoshlarimizning chuqur bilimga ega bo’lishi, chet tillarini va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini puxta egallashini ta’minlash doimiy ustuvor

⁴I.A.Karimov. “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch” Toshkent “Ma’naviyat”, 2008-yil, 13-bet.

vazifamiz bo'lib qoladi", - deb ta'kidlagan edilar⁹

Demak, ta'lim-tarbiya jarayonida axborot va zamonaviy o'qitish texnologiyalari joriy etilishi ta'lim sifatini yaxshilash va samaradorligini oshirishda asosiy zamin bo'lib xizmat qiladi.

Mehnat ta'limi fani o'qituvchisi o'quvchining politexnik dunyo qarashini shakllantirishi, materiallarni qayta ishlashning yangi zamonaviy texnika va texnologiyalari to'g'risida tasavvur uyg'otishi, kasb-hunarlar haqida ma'lumot berishi, kasb tanlashga, ilk maktab yoshidan mehnatga ijodiy yondashishga, mustaqil ishlashga, tejamkorlikka o'rgatishi hamda estetik ma'daniyatini rivojlantirishi lozim. Fanni o'qish orqali o'quvchilar kundalik hayotida zarur bo'ladigan uy-ro'zg'or ishlarini texnologiya asosida bajarishni o'rganadi, qobiliyati va qiziqishiga mos kasb-hunar tanlaydi, oila budjetiga hissa qo'shadi, bo'sh vaqtdan unumli foydalanadi, o'zgalar mehnatini qadrlashga hamda o'z mehnatidan zavqlanishga odatlanadi, ustoz-shogird an'analari ahamiyatini, milliy urf-odatlar, qadriyatlarni qadrlashni, hunarli kishining rizqi butun bo'lishini tushunib yetadi.

Mehnat ta'limi darslarini samaradorligini oshirish uchun o'qituvchi darsga ijodiy izlanib tayyorgarlik ko'rishi lozim. Har bir o'qituvchi o'z ustida ishlashi, ta'lim portallaridan turli buyumlarni tayyorlash texnologiyalarini o'rganishi, dizayn loyihalaridan namunalar olgan holda ijodiy yondashib foydalanishi lozim. O'qituvchi kasbiy kompetentligini oshirishda mustaqil ta'limning o'рни katta. Kasbga doir kerakli ma'lumotlarni egallashi va muntazam ravishda ta'lim sohasidagi modernizatsiyalash jarayonlari bilan tanishib borishi hamda yangiliklarni dars jarayoniga tadbiq etishi o'qituvchining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantiradi.

Mehnat bo'yicha dasturning istalgan bo'limini o'tishda o'qituvchi bolalarga ma'lum hajmdagi texnikaga oid bilimlarni beradi. Boshlang'ich

⁹ Mirziyoyev Shavkat Miromonovich. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruza. 2016 yil 7 dekabr /Sh.M.Mirziyoyev. – Toshkent: "O'zbekiston", 2017. – 48 b.

texnikaga oid bilim bilan qurollantirish o'quvchilarga predmetni yasash, ishlov berilayotgan materialning xususiyatlari, texnologik o'ziga xosliklari, materialga qo'lda ishlov berilganda qo'llanadigan asbob va moslamalarning xususiyatlari, ulardan foydalanish qoidalarini haqida ma'lumot berishdan iboratdir. Boshlang'ich sinflarda keng ma'nodagi ilmiy asoslar ba'zi tarmoqlar, eng ko'p tarqalgan mutaxassislik va kasblar, korxonalarning asosiy mahsulotlari bilan tanishtirishni nazarda tutadi. Mehnat bo'yicha beriladigan texnikaga oid ta'lim o'quvchilarga nima uchun buyumga unday yoki bunday ishlov berish mumkinligini, nima uchun o'simlik soya yoki yaxshi ishlov berilmagan yerda yomon o'sishini, nima uchun inson o'zi va kiyimlarini toza tutishi kerakligi kabilarni anglashlariga imkoniyat yaratadi. Texnikaga oid tayyorgarlikka ega bo'lish qo'yilgan mehnat vazifalarini bajarishda, asboblardan to'g'ri foydalanishda yordam beradi. Shuningdek, bu tayyorgarlik kerakli ishlab chiqarish jarayonlarini qanday va qaysi izchillikda amalga oshirish, qanday asboblarni qo'llash va uning sabablarini anglashga ko'maklashadi. Texnikaga oid bilimlar boshlang'ich sinf o'quvchilarida fan- texnika yutuqlariga nisbatan qiziqish uyg'otishda muhim ahamiyatga ega. Texnikaga oid bilim doirasi faqat mehnat darslaridagina kengaytirilmaydi. Bunga o'qitilayotgan boshqa fanlar ham o'z ulushini qo'shadi. O'quvchilarga berilayotgan texnikaga oid bilim amaliy ko'nikma va malakalarga o'rgatishni ma'lum nazariy darajada amalga oshirishga imkon beruvchi zamindir.

Mehnat ta'limi fani o'qituvchisining kasbiy mahoratini va pedagogik salohiyatini oshirishda ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, darsliklarning yangi avlodi, videodarslar, videoroliklarning o'rni katta.

Mehnat darslarida quyidagi texnik vositalar: multimedia, elektron darsliklar, elektron doska va kompyuterlardan foydalanish mumkin.

Elektron interaktiv doska. Personal kompyuter uchun periferiya qurilmasi hisoblanadi. Projektor qurilmasi bilan birgalikda videoroliklarni, rasmlarni va boshqa obyektlarni yaratish va namoyish etish, kompyuter xotirasiga saqlash

yoki printer orqali bosmaga chiqarish mumkin.

Elektron interaktiv doskaning quyidagi ko'rinishlari mavjud: Smart board va U-board.

Smart board. Ishga tushirilgan holatda tasvir namoyon bo'ladi. Interaktiv doska bo'limi tanlanadi.

Interaktiv doskaning ko'rinishi. To'g'ri soya ekranga xalaqit beradi shuning uchun proektorni tepada qo'yish kerak. Proektorni doskaga o'rnatilsa soya halaqit bermaydi. Dars paytida baho berishlarni saqlab qolishga yordam beradi.

Interaktiv doskaning ahamiyati. O'quv materiallarining to'plamini yaratishga yordam beradi, darsni qiziqarli va interaktiv o'tishini ta'minlaydi. O'qituvchilar uchun ham, o'quvchilar uchun ham qo'llashga oson.

Elektron doska tarkibiga quyidagi elementlar kiradi:

- 1) doskaga yozish uchun uch dona elektron ruchka;
- 2) doskani kompyuterga ulash uchun 10 metrli USB-RS232 kabeli;
- 3) diskda elektron doska dasturiy ta'minoti;
- 4) doskadan foydalanish yo'riqnomasi.

Elektron doska ikki xil ko'rinishda o'rnatilishi mumkin: xarakatlantirishga qulay bo'lishi uchun maxsus oyoqli moslamalarga mahkamlanishi yoki qo'zg'almas bo'lishi uchun maxsus uskunalar yordamida devorga maxkamlanishi mumkin.

Kalibrovka qilish. Elektron doska bilan ishlashni boshlashdan oldin avvalo, ruchka bilan sichqoncha ko'rsatkichi koordinatalarining mosligini sozlab olish zarur. Bu jarayon kalibrovka deb nomlanib har doim videoproektor qurilmasining joyi o'zgarganda amalgam oshiriladi.

Boshqarish rejimi. Elektron doskaning ruchkasidan kompyuter sichqonchasi kabi boshqaruv amallarini bajarishda foydalanish mumkin maslan, dasturni ishga tushirish yoki yopish va xokazo.

U-board. U-board elektron doskaga qo'yilgan talablar:

- 1) maxsus doska talab etmasdan, oddiy oq, tekkis maydonda ishlash;

- 2) ish sohasi dioganali 120 (3 metr);
- 3) ixcham o'lchamli, yengil, mobil;
- 4) kompyuter bilan simsiz texnologiya (blyutuz) orqali bog'lanish;
- 5) dasturiy ta'minotning muloqot tillari : O'zbek, Qoraqalpoq, Rus, Ingliz

Multimedia vositalari. Multimedia vositalari mehnat darslarini o'qitish jarayonida foydalanish o'qitishning sifati va samarasini oshirib o'rgatishning eng qulay usullaridan biri hisoblanadi. Multimedia vositalari bilan olib borilgan saboq o'quvchining darsga bo'lgan qiziqishini va bilim olish saviyasini oshiradi.

Multimedia – bu informatikaning dasturiy va texnikaviy vositalari axborotning an'anaviy va noan'anaviy turlari asosida o'quv materiallarini tinglovchilarga yetkazib berishning mujassamlashgan holdagi ko'rinishidir. Multimedia hozirda juda tez rivojlanayotgan zamonaviy axborot texnologiyasi bo'lib, u quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1) an'anaviy axborot turlari: matn, jadval, turli bezaklar va original axborot turlari (nutq, musiqa, videofilmlardan parchalar, telekadr animatsiya ko'rinishidagi axborot turlari);

2) video va audio axborotlarni kompyuterda qarab ishlash va aks ettirish uchun markaziy protsessorning harakatchanligi, ma'lumotlar uzatish shinasining o'tkazish qobiliyati, tezkor video- xotira, katta sig'imli tashqi xotira , kompyuter kirish-chiqish kanallari bo'yicha almashuvi tezligini taxminan ikki baravar oshirish talab etiladi;

3) “inson – kompyuter – inson” interaktiv muloqotining yangi darajasining taminlanishi muloqot jarayonida foydalanuvchi ancha keng va har tomonlama axborotlarni oladi.

Ta'lim jarayonida multimedia vositalari yordamida darslarning samaradorligini oshirish mumkin. Hozirda amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, multimedia vositalari yordamida ta'lim oluvchilarni o'qitish ikki barobar samarali bo'lmoqda. Ma'lumki, eshitgan materialning to'rttdan bir qismi xotirada qoladigan bo'lsa, ta'lim oluvchilarga berilayotgan materiallarni video orqali amalga oshirsak, axborotni xotirada saqlanib qolishi va tasavvur qilish

imkoniyati 35-60 foizgacha oshadi. Shuningdek, mazkur o'quv dasturlar audio, video va grafika ko'rinishida mujassamlashtirilgan holatda tinglovchilarga berilsa, materiallarni xotirada saqlab qolish 70-95 foizga oshishi kuzatilmoqda.

Ta'lim sohasida multimedia vositalari yordamida ta'lim oluvchilarga bilim berish afzalliklari:

1. Ta'lim jarayonida berilayotgan materiallarni chuqurroq va mukammalroq o'zlashtirish imkoniyatining mavjudligi.
2. Ta'lim olishning yangi sohalari bilan yaqindan aloqa qilish ishtiyoqini yanada oshishi.
3. Dars jarayonida bilim olish vaqtining qisqarishi natijasida vaqtni tejash imkoniyatiga erishilishi.
4. Olingan bilimlar kishi xotirasida uzoq muddat saqlab qolinishi va uni amaliyotda qo'llash mumkinligi.

Elektron axborot-ta'lim resursi. Elektron axborot – ta'lim resursi (EATR)– o'rganish va ta'lim berish uchun qulay tarzda shakllantirilgan, ilmiy jihatdan tizimlashtirilgan, turli yoshdagi va ta'lim olish darajasidagi o'quvchi va o'qituvchilarga mo'ljallangan, ma'lum bir fanni o'rganish uchun mantiqiy ketma-ketlikda shakllantirilgan elektron axborot manbalari majmuasidir.

Elektron axborot-ta'lim resursi tuzilishi:

Maruza matni

Nazariy material

Nazorat dasturlari

Media materiallar

Audio materiallar

Mashq va masalalar to'plami, so'rovnoma

Qo'shimcha materiallar

Didaktik to'pam

Foto galereya

Mehnat ta'lim jarayonida elektron o'quv vositalaridan foydalanishning nazariy asoslari:

- 1) barkamol insonni shakllantirish va rivojlantirish;
- 2) o'qitishning uslub va usullarini individuallashtirish va intellektuallashtirish;
- 3) ijodiy qabul qilish va o'quv-uslubiy materialning reproduksiyasi;
- 4) qo'llaniladigan didaktik vositalarning muloqotbopligi, kommunikativligi va faolligi;
- 5) ta'lim oluvchilarning bilish qobiliyatini yuksak darajada shakllantirish;
- 6) innovatsion (ta'lim berishning yangi uslublarini) texnologiyalarni ta'lim tarbiya jarayoniga tadbqiq etish.

Elektron darsliklarning qaysi fan yoki sohaga yo'naltirilganligidan qat'iy nazar, asosiy yo'nalish boshlang'ich ma'lumotlarni, oraliq natijalarni vizuallashtirishga qaratilgan bo'lib, bu yo'nalish joriy va yakuniy natijalarni ko'rish imkoniyatini berish bilan birga uni tahlil etishga sharoit yaratadi .

EATR - tarbiyalanuvchi yoshlarni fizialogik xususiyatlarini inobatga olgan holda tayyorlangan; biror fan mazmunini ochib berish hamda o'quv-metodik maqsadlarga erishishga imkon bera oladigan darajada hajmga ega; fan o'quv-metodik maqsadlarga erishishga yordam beruvchi ko'rgazmali elementlarga ega; materialning monitor ekranidan ko'rish; ko'rgazmalilik darajasining yuqoriligi, mashqlar orqali bilimlarni to'ldirish va mustahkamlash, DTS talablarini o'zlashtirishni nazorat qilish, mustahkamlash imkoniyatining mavjudligidadir.

EATR foydalanishdan oldin quyidagilar tavsiya etiadi:

O'quv yili boshida EATR dan qanday foydalanish lozimigi bilan tanishtirish. Mashg'ulot jarayonini tashkil qilish, bolalarni ikkita (va undan ko'proq) guruhga bo'lish, har bir guruh uchun topshiriqlar tayyorlash, yoshlarni o'z ustilarida ishlashlarini ta'minlashga oid ijodiy faoliyat turlarini tashki qilish. Umumiy ta'lim maktab muassasalari o'qituvchilari mazkur EATR ishlanmasiga ijodiy yondashishlari maqsadga muvofiqdir.

O'quv jarayoniga AKTni qo'llashning ahamiyati – har bir fanning o'ziga xos xususiyatlari mavjud bo'lgani kabi AKTni ham o'quv jarayoniga tadbqiq

etishda o'ziga mos tomonlarini belgilab olish darkor. Har bir mavzuni zamonaviy kompyuter imkoniyatidan foydalanib o'tish uchun avvalo, o'quv jarayoniga kerakli elektron darslik, qo'lanma, dars ishlanma, o'quv film va ko'rgazmali materiallar va h.o bo'lishi lozim. Masalan, o'quvchi elektron darslik va internetdan dars jarayonida emas balki kutubxonada olgan biim, ko'nikma va malakalarini mustahkamlashda foydalanishi maqsadga muvofiq. Dars jarayonida esa o'tilayotgan mavzuga oid elektron dars ishlanmasidan, elektron o'quv filmidan yoki videofilmdan, didaktik materiallardan foydalanish samaradorlikni ko'proq oshishiga oib keladi. Chunki, o'quvchi ma'ruza shaklida mavzuni eshitishidan ko'ra ko'proq ko'z bilan ko'rib, ba'zi jarayonlarni bevosita kompyuterda bajarsa o'zlashtirilishi lozim bo'lgan tushunchalarni tez qabul qiishi hamda uni amalga joriy etishi yengi kechadi. Bu jarayonda darsda muammo qo'yish usulidan, uni yechimini topishda esa kichik guruhlariga bo'linib masalani hal etish ya'ni, aqliy hujum, muloqot usuli, mantiqiy fikrlash kabi usullarni qo'llash orqali o'quv samaradorligini oshirishga erishish mumkin bo'ladi.

Dars samaradorligini oshirish uchun har bir mavzuga oid elektron ko'rgazmali qurollarning mavjud bo'lishi o'ta muhim omildir. Ko'rgazmali qurol yordamida mavzularni yoritilsa dars maqsadiga erishish oson kechishi bilan birga vaqtdan ham ancha tejiladi. Natijada narsa-buyumlarni yasash va tikish uchun ko'proq vaqt qoladi. Tayyorlangan ko'rgazmali qurollardagi matn, turli rasm va shakllar takomillashgan DTSga, o'quv dasturiga hamda darslikka mos bo'lishi lozim.

Darhaqiqat, bugun O'zbekiston qo'lga kiritayotgan salmoqli yutuqlar, barcha sohalarda olib borilayotgan izchil islohotlarning yuksak natijalari va samaralari jahon hamjamiyatini hayrat va havasga solmoqda. Mamlakatimiz taraqqiyotidagi bu tarixiy evrilishlarning boisi esa, albatta, erkin va ozod, tincho-soyishta hayotimizning mevasidir. Tarixiy xotira ham, shu ma'noda, mustaqilligimizni mustahkamlash, xalqimizning farovon kelajagini ta'minlash, boy milliy merosimiz va qadriyatlarimiz, urf-odat, an'analarimizni e'zozlash,

yurtimizni taraqqiy etgan ilg'or mamlakatlar qatoriga olib chiqish uchun fuqarolarimizda daxldorlik tuyg'usini shakllantirishga xizmat qiladi.

Kelajagi buyuk va ertangi kuni porloq yurtga, millatga har tomonlama sog'lom, ma'nan yetuk yoshlar zarur. Shu bois, bugungi kunda yosh avlod tarbiyasiga bo'lgan e'tibor bizda davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. 1-Prezidentimizning: "Bugun yoshlarimiz hal qiluvchi kuch bo'lib hayotga kiryapti. Men bu yoshlarga o'zimga ishongandek ishonaman", degan so'zlari zahirida ham ana shu haqiqat mujassam.¹⁰

¹⁰ Karimov I.A "O'zbekiston Respublikasi mustaqilligining 19 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimidagi so'zi", "O'zbekiston ovozi" gazetasi 2010 –yil 1 sentabr 1-bet.

TAJIRIBA-SINOV ISHLARI

Haqiqiy nazariya tajriba xulosalari, ya'ni tajribada tayanilgan tasavvurlar bo'lib, amaliyotning mohiyatini tashkil etadi. Shunday ekan boshlang'ich sinfda mehnat darslari samaradorligini oshirish o'quvchilarni oilada, jamoatchilik ishlarida, darslarda faol mehnat qilishga o'rgatadi va mehnatga bo'lgan qiziqishlarini ortiradi. Kelajakda o'quvchilarni ma'lum bir kasbga yo'naltirishda xizmat qiladi.

Hech qanday yangiliklarni amalda sinab ko'rmasdan uning natijasini qanday bo'lishini aytib berib bo'lmaydi. Shuning uchun boshlang'ich sinf mehnat darslari samaradorligini oshirish yo'llari mavzusida bitiruv malakaviy ishiga doir tajriba sinov- ishlarini olib bordim.

Tajriba ishim uchun ob'ekt qilib Namangan viloyati Namangan shahri 13-umumiy o'rta maktabning boshlang'ich sinflarini tanladim. Ushbu maktabda tajriba rejalarini o'qituvchi Xolmirzayeva Dilbarxon rahbarlik qilayotgan 4-A sinfda olib bordim. Tajriba sinov ishlarini olib borish uchun quyidagi vazifalarni belgilab oldim:

1. Darsni kuzatish va tahlil qilish.
2. Dars jarayonida o'quvchilarning qiziqishlariga qaratilgan usullar kuzatish va idrok qilishlari qay darajada ekanligini aniqlash va amalda qo'llash.
3. Boshlang'ich sinf mehnat darslarida yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash va o'quvchilarni qiziqishlarini oshirish yangidan yangi usullardan foydalanish.

Ushbu maqsadlarda tajribani olib borishni 3 bosqichda olib borishni rejalashtirdim.

- 1-bosqich – Kuzatuv.
- 2-bosqich – Rivojlantiruvchi.
- 3-bosqich – Solishtirma tahlil.

Har bir bosqich uchun maqsad va vazifalar belgilab oldim. Umumiy holatda ular quyidagilardan iborat:

1. O'quvchilarning darsga bo'lgan munosabatlarini kuzatish va tahlil qilish.
2. Mehnat faniga yanada qiziqishlarini oshirish.
3. Sinf o'quvchilarining o'zlashtirish ko'rsatkichlarini oshirish.
4. Qoniqarsiz bahoga o'qiydigan o'quvchilar sonini kamaytirish.
5. Darsda erkin fikrlash qobiliyatini va faolliklarini oshirish.
6. Turli ishlarda mustaqil yondashishlarini yanada rivojlantirish.
7. Mehnat darslari samaradorligini oshirish.

Ushbu bosqichda men maktabning ikkita 4-sinfning ya'ni 4-A sinf tajriba va 4-B sinf kuzatuv sinflarida bir necha darslarini kuzatdim. Bunga ko'ra ushbu bosqichda tanlangan sinflarda tajriba o'tkazgunga qadar bo'lgan vaqtda amaliyotdagi holatni aniqlash uchun maqsad va vazifalar belgilab oldim. Shunga ko'ra ushbu sinflarda kuzatishdan maqsad qilib hozirgi kundagi mehnat darslari samaradorligini oshirish uchun qanday usul va vositalardan foydalanilayotganini tekshirish, erishilgan natijalarni aniqlash, o'quvchilarning darslardagi o'quv faoliyatlarini qay darajada ekanligini belgilash, mehnat darsidagi o'quvchilar ijodkorligini qay darajada ekanligini belgilash va o'quvchilarning dars oxiridagi o'zlashtirish darajasini tahlil qilishdan iborat.

Darslarni kuzatishda o'quvchilarni ongli idrok qilishlari uchun vositalarning ana shu dars uchun qay darajada samara berayotganligini tahlil qildim. 4-B sinfdagi o'qituvchi Mamasodiqova Dilrabo oyaning mehnat darslarini kuzatdim.

Mavzu: Tabriknoma yasash

Mavzuga oid zarur vosita va usullardan foydalaniladi. O'quvchilarni darsda faolliklari oshirilmadi. Darsning qonun – qoidalari, dars samaradorligi kuzatilmadi. Muammoni har taraflama ko'rib chiqishlari uchun o'zaro birgalikda faoliyat yuritish uchun hech qanday usul va metodlardan foydalanilmadi. O'quvchilar sust ishtirok etishdi. Yangi pedagogik texnologiyalardan kam foydalanildi. O'quvchilarning ko'pgina qismi darsga qiziqqanligidan yaxshi ishtirok etishmoqda. Dars samaradorligini oshirishga e'tibor qaratilmadi. Sinfdagi yigirma besh foiz o'quvchi o'qituvchining majburiyatllari ostida ishtirok etishdi.

O'qituvchi aytkanlari va topshiriqlari o'quvchilar tomonidan so'zsiz bajarilmoqda. O'quvchilarni o'ylashga majbur etayotgan ijodiy iliq muhit yaratilmadi. Darslarda hech qanday interfaol usullardan foydalanilmadi. Yangi mavzuni mustahkamlash uchun berilgan topshiriqar holati juda tor. Darslarda ilmiylik va zamonaviylikka e'tibor berilmadi.

Oqituvchi kerakli bilimga ega, lekin oqitishning rivojlanayotgan uslublarini egalagan emas. Bu dars yakunida oquvchilarni o'tgan mavzuga doir savollar berildi va ularni ozlashtirish darajasiga tashxis qoyildi. Oqituvchi darsni an'anaviy usulda tashkil qildi. U darslarda tola ozlashtirishlariga erishish uchun aniq maqsad qoyildi. Shu tarzda men bir necha darslarni kuzatdim. Shu bir necha darslarni ozlashtirish natijalarini umumiy holda hisoblab chiqdim.

DARS ISHLANMA

Fan: Mehnat (4-sinf)

Mualliflar:

Mavzu: Navro'z bayramiga tabriknoma tayyorlash.

Ta'limiy maqsad: tabriknoma tayyorlash bilim va ko'nikmalarini berish, tabrik haqida tushuncha berish, mantiqiy fikrlashga o'rgatish.

Tarbiyaviy maqsad: o'quvchilarning ma'naviy-ma'rifiy ongini o'stirish, mehnatga muhabbat ruhini, tejamkorlikni shakllantirish, kasbga yo'naltirish.

Rivojlantiruvchi maqsad: o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini oshirish, dunyoqarashlarini kengaytirish, mehnatsevarlikka o'rgatish.

Dars turi: Aralash.

Dars uslubi: Noan'anaviy dars, amaliy mashg'ulot, savol-javob, test, suhbat, klaster (tushuntirish, singdirish).

Dars jihozi: Mavzuga oid ko'rgazmalar, rangli rasmlar, buklet, test savollari, bahor manzaralari, rangli qog'oz, qaychi, yelim, karton qog'oz, texnika vositasi.

Darsning borishi:

I. Tashkiliy qism: a) Salomlashish b) Navbatchi axboroti d) Siyosiy daqiqa o'tkazish.

1. 2012 – yil qanday nom bilan ataldi?

- “Mustahkam oila yili”.

2. Yurtimizda nechta bayram kunlari dam olish kuni deb e'lon qilingan?

- **9 ta** : 1-yanvar “Yangi yil”, 8-mart “Xalqaro xotin-qizlar kuni”, 21-mart “Navro'zi olam”, 9-may “Xotira va qadrlash kuni”, 1-sentabr “Mustaqillik kuni”, 1-oktabr “Ustozlar kuni”, 8-dekabr “Konstitutsiya kuni”, “Qurbon hayiti”, “Ramazon hayiti”.

3. O'zbekiston Respublikasi Davlat bayrog'i qachon tasdiqlangan?

- 1991-yil 18-noyabrda

II. ASOSIY QISM:

1) O'tgan mavzuni so'rash va mustahkamlash

O'qituvchi: - Biz o'tgan darsimizda sizlar bilan nazorat ishi ya'ni "8-mart bayramiga tabriknoma tayyorlash" mavzusi yuzasidan amaliy mashg'ulot o'tkazganmiz. Va bu mavzu bo'yicha barchangizni baholaganman. Hozir olgan baholaringni e'lon qilaman.

* * * * *

- Yurtimizda bayramlar ko'p. Lekin bahor bayramlari 8-mart va Navro'zi olam hammasidan ham tarovatli va g'ozal bayramdir. Chunki bu bayramlar fasllar kelinchagi bo'lmish go'zal bahor faslida nishonlanadi. Darhaqiqat, bahor bu – yangilanish, yosharish, ko'klam, uyg'onish faslidir!

Doskaga turli xil bahor manzaralari, bahor gullari va bahor bayramlari haqidagi suratlar qo'yilib, ular asosida savol-javob, suhbat o'tkaziladi.

Har bir qatordan 2 tadan o'quvchiga o'tilgan mavzular yuzasidan test savollari beriladi.

TEST SAVOLLARI

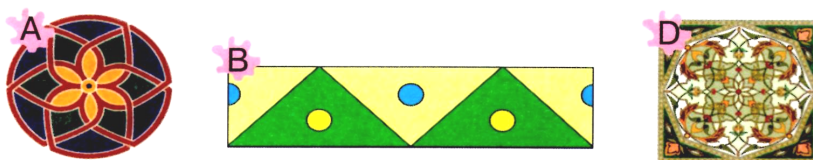
1. Mehnat fanida nimalardan foydalaniladi?

- A. rangli qog'oz, qaychi, yelim, plastilin...
- B. karton, flamaster, qaychi...
- D. bo'yoq qalam, rangli qog'oz, qaychi...

2. Oshxona jihozlarini aniqlang.

- A. paqir, randa, choynak, piyola...
- B. kosa, tovoq, kapgir, qoshiq...
- D. tarelka, ketmon, lagan, kosa...

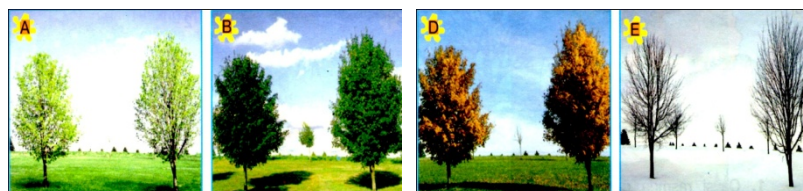
3. Qaysi applikatsiyada yo'lsimon naqsh tasvirlangan?

4. Quyidagi naqshlardan qaysi biri kvadrat shaklda?

5. Bahor faslida daraxtlarning ko'rinishini aniqlang.

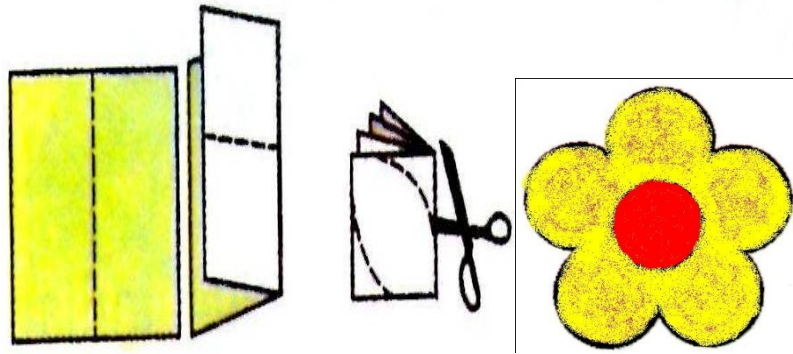
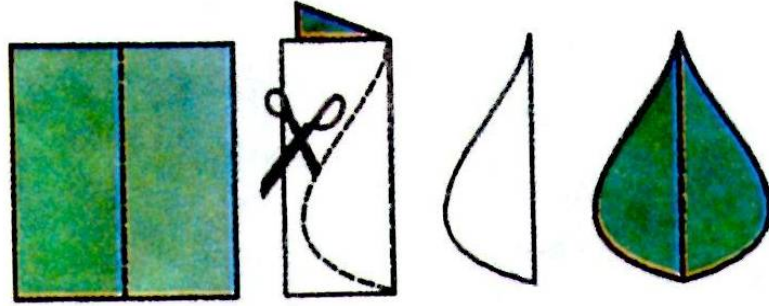

2) Yangi mavzu bayoni:

- Biz sizlar bilan bugun navro`z bayramiga tabriknoma tayyorlaymiz. Bilamizki, eng chiroyli sovg`a bu – gul. Demak, gullardan guldasta applikatsiyasini yasaymiz. Buning uchun bizga quyidagi jihozlar kerak bo`ldi: karton va rangli qog`oz, qaychi, yelim

(Dorskaga tayyor applikatsiya va uni tayyorlash bosqichlari haqidagi ko`rgazmalar qo`yib qo`yiladi).

AMALIY MASHG'ULOT

Mashg'ulot vaqtida yoqimli kuylardan “Bahor valsi” musiqasini tinglash.
Darsda faol o`quvchilarni rag`batlantirib borish. Zarur hollarda yordam va maslahatlar berib, o`quvchilar ishini nazorat qilib borish.

3) **Darsni mustahkamlash.**

Ilg`or, chaqqon va uddaburon o`quvchilarning ishini boshqalarga namuna qilib ko`rsatib, ba`zi yo`l qo`yilgan kamchilik yoki nuqsonlarini to`g`rilash yuzasidan maslahatlar berish.

Mehnatga doir maqollar aytish.

1. Mehnat bilan topganing,
Qand-u asal topganing.
2. Mehnatdan kelsa boylik,
Turmush bo`lar chiroyli.
3. Mehnat – mehnatning tagi rohat.

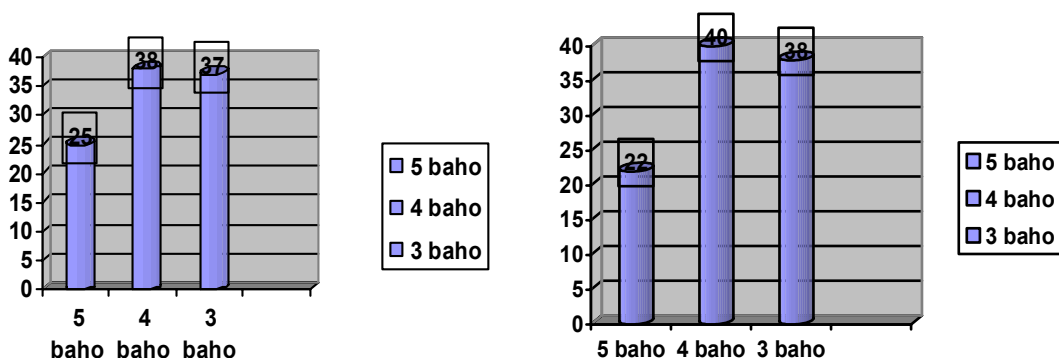
III. Yakuniy qism:

1) **Baholash:** Darsda faol ishtirok etgan o`quvchilarni baholab, baholarini e`lon qilish.

2) **Uyga vazifa:**

Tabriknoma guldastasini tayyorlab bo`lgach, unga tilak so`zlarini yozish va tabriknoma egasiga berish

1-bosqich

1 bosqich	4-A sinf	4-B sinf
A`lo	25% -8 ta	22% - 7 ta
Yaxshi	38% -13 ta	40% - 13 ta
Qoniqarli	37% -11ta	38 % - 12 ta

4- A sinf	4- B sinf
32-100%	32-100%
22-X	20-X
$X=(22*100)/32$	$X=(20*100)/32$
$X\approx 66$	$X\approx 63$

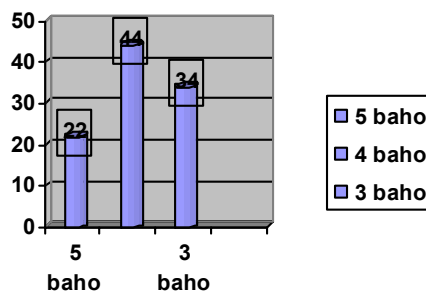
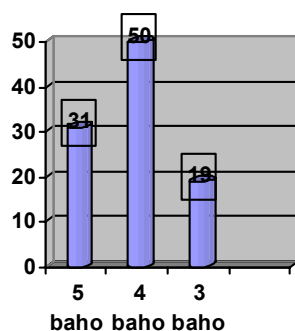
Bosqich natijalaridan ko'rinib turibdiki, har ikkala sinfda ham o'quvchilar passiv ishtirok etdilar. Mehnat darslari samaradorligini oshirish yo'llari haqida ma'lumotlarga egalar, ammo tartib qoidalarini, ketma – ketligini bila olmadilar. Ular bu ma'lumotlarni idrok qilish yetarli emas. Bunga sabab deb yuqoridagilarni keltirib o'tilgan bir necha kamchilikar yo'l qo'yilgan xatolar deb hisoblayman. Natijalar va ularni sabablaridan xulosa chiqarib ikkinchi rivojlantiruvchi bosqichni amalga oshirdim.

II Rivojlantiruvchi bosqich.

Bu bosqich uchun ham maqsad va vazifalar belgilab oldim.

Maqsad: Dars jarayonida texnologik yondashish, mehnat darslari samaradorligini oshirish, mehnatga oid malakalarini shakllantirish uchun darslarga yangi pedagogik texnologiyani joriy qilish, mehnat darslarida yangi pedagogik usullardan foydalanish.

Vazifalar: Boshlang'ich sinf mehnat darslari samaradorligini oshirishda interfaol usullarni qo'llash, texnika vositalaridan foydalanish, ko'rgazmalardan unumli foydalanish, sinfda samimiy, do'stona muhit yaratish, hamkorlikda faoliyat yuritish mazmunini anglash va ularni natijalarini jadvalga tushirish. Bu bosqichda boshlang'ich sinflarning 4-A va 4-B sinf darslarini joriy etish va dars samaradorligini oshirish. O'quvchilarni mehnatga qiziqishlarini shakllantirish va dars samaradorligini oshirishga qaratilgan bo'lishi uchun yetarli shart- sharoitlar yaratish lozimligini inobatga olib bu texnologiyalar haqida o'qituvchilar bilan suhbatlashdim. Bu bosqich uchun ham birinchi bosqichga asos qilib olingan sinflarni belgilab oldim. 4-B sinfda har doimgidek an'anaviy usullardagi loyihalar asosida dars o'tkaziladi, ana shu tanlangan mavzular texnologik loyiha asosida ishlanib yangi usul va vositalar tanlangan dars loyihalarini 4-A sinfga taqdim etdim. Bu darslar kuzatilib yakunida ikkala sinfdan ham bilim darajalari qay darajada ekanligini aniqlovchi savollar, testlar berib aniqladim. Bunday rivojlantiruvchi bosqich asosida o'tkazilgan darslar mehnatga va dars samaradorligini oshirishga oid intellektual mavzular asosida tashkil qilindi. Mehnat darslari samaradorligi oshirildi va ma'lum darajada ijobiy natijalarga erishildi.

2 bosqich	4-A sinf	4-B sinf
A`lo	31% -10 ta	22% - 7 ta
Yaxshi	50% -16 ta	44% - 14 ta
Qoniqarli	19% -6 ta	34% - 11 ta

4- A sinf	4- B sinf
32-100%	32-100%
26-X	21-X
$X=(26*100)/32$	$X=(21*100)/32$
X=81.2	X=65.6

Tajriba jarayonida o`quvchilarni baxolash me`zonlari

a)ishning konstruksiopn yechimi

b)qog`ozga joylashuvi

d)ranglar bilan ishlash

e)ijodiy yondashuvi (yangilik)

f)sifatli bajarilganligi

Bu bosqich natijalariga qaraydigan bo`lsak, o`quvchilarning bilimlariga intellektual salohiyatiga, o`zlashtirishlariga baho berishda, belgilangan topshiriqni qay darajada bajarilganligiga, mustaqil fikriga, fikrlash qobiliyatlarini faolligini hisobga olib o`zlashtirish foizlarda aks ettirilgan.

Dastlabki birinchi o`tkazilgan darslarda o`qituvchilarda o`quvchilarga yangiliklar kiritib dars o`tish ancha qiyinchilik tug`diradi. Buning yaxshi samarali chiqishi uchun texnika vositalari va o`quv qurollari, xona jihozlanishi unchalik talabga javob bermaydi. Bundan tashqari maktab o`qituvchilarimizning ko`pchiligi darslarida bunday usullardan va suhbat mavzularidan ham foydalanilmaganligi ko`proq muammo tug`diradi. Darslarni kuzatib, tahlil ishi shuni ko`rsatadiki, yangi pedagogik texnologiya, texnika vositalaridan foydalanish va ko`rgazmalar asosida ta`lim berilgan sinf natijalari ancha yuqori

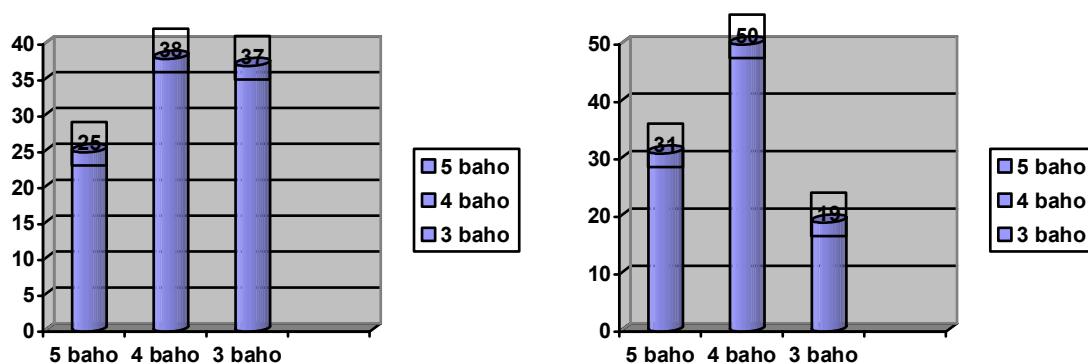
ayniqsa, boshlang'ich sinf mehnat darslari samaradorligi oshirilib, o'quvchilarni qiziqishlari yana ortdi. Bu orqali bilimlari ortib, ularning estetik qarashlari, ijodkorliklari rivojlandi.

III bosqich. Solishtirma tahlil bosqichi.

Maqsad: Mehnat darslari samaradorligini oshirish

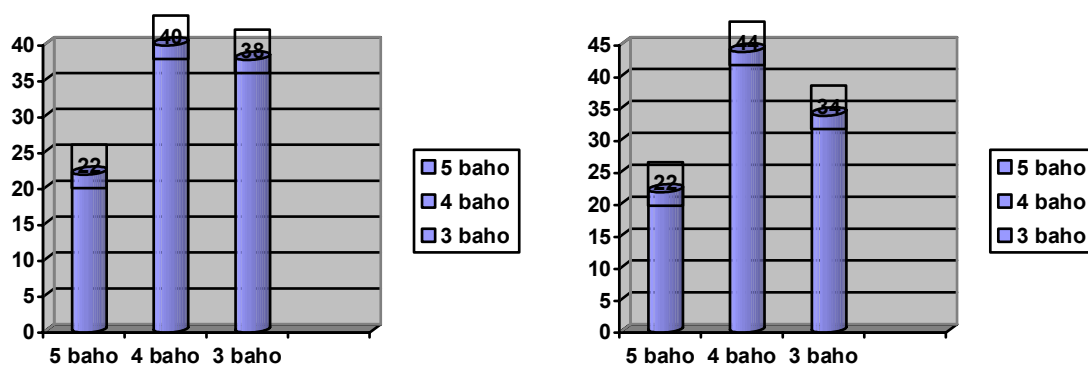
Vazifasi: 1-bosqich va 2-bosqich natijalarini diagrammalarda tasvirlash.

Olingan natijalarni jadvallarda aks ettirib, avval 2-bosqichdagi ikkala sinf natijalariga nazar solsak.

4-A sinf	1-bosqich	2-bosqich
A'lo	25% -8 ta	31% - 10 ta
Yaxshi	38% -13 ta	50% - 16 ta
Qoniqarli	37% -11ta	19% - 6 ta

Tajriba guruh natijalari har bir darsdan keyin aniqlanganda ma'lum bir foizga oshmoqda. Nazorat guruhi natijalari esa juda kam miqdorda oshmoqda. Biz bu olingan natijalarni 1-bosqich natijalariga ham solishtirdik. 1-2-bosqichda olingan natijalar shuni ko'rsatadiki

4 –B sinf	1-bosqich	2-bosqich
A`lo	22% -7 ta	22% - 7 ta
Yaxshi	40% -13 ta	44% - 14 ta
Qoniqarli	38% -12ta	34% - 11 ta

1-bosqich 4-B sinf qanday natijaga erishgan bo'lsa, 2-bosqichda ham deyarli, bilim saviyasi juda kam foizga oshgan. 4-A sinfda esa 1-bosqichdagi natijalar 2-rivojlantiruvchi bosqichda o'zgarishni ko'rish mumkin. Bir necha darslardan keyin ham 4-B sinf an'anaviy holida darslar, yana shunday o'tayotganligi uchun natijalarni o'sganligi sezilmayapti. 4-A sinf guruhining o'zlashtiruvchi bosqichi ancha samarali.

Diagrammadan chizmalarga nazar tashlaydigan bo'lsak, 4-A sinf ko'rsatkichlari faollik ko'rsatkich ishtiyoqi idrok qilishlari, qiziqishlari ancha kuchli va o'sib bormoqda. 4-B sinf natijalari esa goho tushib, goho ko'tarilib turmoqda.

Bundan shunday xulosa qilish mumkinki, interfaol, ko'rgazmali usullar doimo o'quvchilarning o'quv faolliklarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu o'zaro suhbat darslarida birgalikda faollikda, qiziqishlari yanada oshirishga sabab bo'ladi va darslar samaradorligi ortadi. Tajribadan ko'rinib turibdiki, oddiy dars bilan ilg'or pedagogik tajribalar va turli shakl va metodlardan foydalanish, o'tilgan darslarni o'rtasida katta farq mavjud. An'anaviy dars orqali o'quvchilar unchalik ma'lumotga ega bo'lmaydilar va ijodkorliklari u darajada bo'lmaydi. Lekin noan'anaviy darslar orqali o'quvchilarga ko'plab

ma'lumotlarni, narsalarni yasash, tikish, tayyorlashlarni o'rgatish mumkin. Chunki, noan'anaviy darsda o'quvchilar tezkor savol-javob, ko'rgazma, tarqatma, videoroliklardan oqilona foydalanish mumkin. Undan tashqari ko'plab interfaol metodlarni qo'llash mumkin. Shu orqali o'quvchilarda bu kabi darlardan hech qachon zerikish uchun bo'sh vaqt topa olishmaydi. Ularni fikrlash doirasi kengayadi. Ijodkorligi dunyoqarashi yanada oshadi.

Tajribadan xulosa chiqarib shuni aytish mumkinki, mehnat ta'limi darslari samaradorligini oshirishda turli usul va metodlardan, texnika vositalardan foydalanilsa yaxshi natija va samara beradi.

Yanada yaxshi natijalarga erishish uchun esa yuqori malakali, bilimli kadrlar tayyorlash muhim vazifa bo'lib turibdi. Shuning uchun ham bo'lajak o'qituvchilarni metod qo'llay oladigan, texnika vositalardan foydalana oladigan qilib qurollantirishimiz kerak.

Boshlang'ich sinf mehnat darslarini o'tishda turli metodlardan foydalanib, dars samaradorligini oshirgan holda o'quvchilarni kasbga yo'naltirish uchun zamin yaratish lozim.

XULOSA

O'quvchilarni kelesajakda malakali kadrlar qilib tayyorlash eng muhim vazifalardan biridir. Bu borada mehnat ta'limining o'ni ahamiyatlidir. Mehnat ta'limi orqali o'quvchilarni mehnatga ruhan va jismonan tetik, axloqiy tejamkor va ijodkor qilib tarbiyalash vazifalari turadi. Shu bois o'qituvchi shaxsining va dars samaradorligining o'ni juda muhimdir. Darslar samaradorligini oshirish shu kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Mehnat ta'limi darslari samaradorligini oshirishda ta'lim tarbiya ishining turli shakl va usullaridan yangi ilg'or tajribalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Ushbu shakl va uslublardan eng ma'qulini tanlab olish dars samarasini oshirish bilan birga o'quvchi bilim va malakalarini oshiradi. Ushbu yozilgan bitiruv malakaviy ishi darslar samarasini oshirish va o'quvchilarni texnika vositalari bilan yaqindan tanishtirish, ma'lumotlar berish orqali o'quvchilar bilim doiralarni kengaytirishi ya'ni intalektual salohiyatlarini oshirish kabi vazifalar amalga oshiriladi. Bitiruv malakaviy ishida amaliy mashg'ulotlar olib borish bilan birga darslarda suhbat mashg'ulotlarini o'tkazish va uning ahamiyati usullari va yo'llari haqida izlanishlar olib borildi. Kerakli tavsiyalar berildi va ushbu ish yuzasidan tajriba – sinov ishlarida ijobiy natijalarga erishildi va malakaviy ishda fikrlar va tadbirlar berildi.

Bitiruv malakaviy ishda mehnat ta'limi darslarini qanday o'tkazish yo'llari ko'rsatildi. Bunda eng avvalo, darsga mos metod tanlab olinib, o'quvchilarni shu metod orqali darsga qiziqtirib, o'tgan mavzuni so'rash yoki mustahkamlab olish mumkin. Amaliy darslarda esa, texnika vositalari yordamida o'quvchilarga yangi mavzu tushuntirilsa dars qiziqarli va samarali tashkil etiladi. Bular orqali ijobiy natijalarga erishiladi.

Jamiyatda o'quvchilarni shaxs sifatida shakllanishida mehnatning o'ni katta. Chunonchi mehnat tarbiyasining eng muhim sharti yosh avlodda mehnat qilishga ishtiyoq uyg'otish, vatanparvarlik, mehnatsevarlik va o'z mehnatidan zavqlana bilishlik kabi hissiyotlarni tarkib toptirishdan iboratdir. Buning uchun

esa, eng avvalo, yoshlarda mehnat ahliga hurmatni, jamiyat foydasiga mehnat qilish qobiliyatini, tashabbuskorlik va mehnatga ijodiy munosabatda bo'lish kabi hissiyotlarni tarkib toptirishdan iboratdir.

Axloqiy, aqliy, ruhiy, estetik va ekologik tarbiyalar beradi. Amaliy ishlar bo'yicha bilimlari o'sadi, o'zlashtirish ko'rsatkichlari ko'tariladi. Bitiruv malakaviy ishi yuzasidan tajriba, sinov ishlari ham olib borildi. Tajriba, sinov uchun Namangan shahar 13- umumta'lim maktabining boshlang'ich sinflari tanlab olindi. Tajriba sinflarida mehnat ta'limi jarayonida dars samaradorligini oshirishga e'tibor qaratildi. Darslarni mazmunli tashkil etishda yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanildi. Tajriba bo'yicha qilingan ishlar jadvalda o'z aksini topgan. Bu kabi usullardan foydalanib, olib borilgan darslar samaradorligi ko'tarildi va o'quvchilar bilimi oshdi. Xullas, ishda ko'zlangan maqsadga erishildi.

Bitiruv malakaviy ishida erishilgan natijalar

1. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mehnat darsiga bo'lgan qiziqishlari oshdi;
2. Bilim olishga bo'lgan intilishlari yanada oshdi;
3. O'quvchilarni dunyoqarashi kengaydi va fikrlash doirasi o'sdi;
4. Boshqalarni ijodiy ishlariga hurmatda bo'lish va ular asosida yangi ijod namunalarini yaratish kabi ijobiy sifatlar shakllantirildi.

Bitiruv malakaviy ishining amaliy ahamiyati.

Ushbu bitiruv malakaviy ishining amaliy ahamiyati shundaki, mehnat ta'limidagi mavzularni o'quvchilarga o'rgatishda shakl va metodlar, ilg'or pedagogik texnologiyalardan, ko'rgazmalardan foydalanish orqali dars samaradorligini oshirish yo'llarini shakllantirishga erishildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

Ijtimoiy – siyosiy adabiyotlar

1. Mirziyoyev Shavkat Miromonovich. Erkin va farovon, demokratik o'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo'shma majlisidagi nutqi / Sh.M. Mirziyoyev. – Toshkent : O'zbekiston, 2016. - 56 b.
2. Mirziyoyev Shavkat Miromonovich. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruza. 2016 yil 7 dekabr /Sh.M.Mirziyoyev. – Toshkent: “O'zbekiston”, 2017. – 48 b.
3. Karimov I.A “Bizdan ozod va obod vatan qolsin”, “O'zbekiston” nashriyoti Toshkent: 1995- yil, 1-bet.
- 4 . O'zbekiston Respublikasi “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” Toshkent 2000 – yil, 62-bet.
5. Karimov I.A “Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch”, “Ma'naviyat“ nashriyoti Toshkent: 2009 –yil 174-bet.
6. Karimov I.A “O'zbekiston Respublikasi mustaqilligining 19 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimidagi so'zi”, “O'zbekiston ovozi” gazetasi 2010 –yil 1 sentabr 1-bet.
7. Karimov I.A “Mamlakatimizda demokratik islohatlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi”, “O'zbekiston” nashriyoti Toshkent: 2010 –yil 56-bet.
8. . Karimov I.A “Barcha reja dasturlarimiz vatanimiz taraqqiyotini yuksaltirish xalqimiz faravonligini oshirishga xizmat qiladi”, “Xalq so'zi” gazetasi 2011- yil, 22 - yanvar.
- 9.“Keksalarni e'zozlash yili” davlat dasturi. 2014
10. Umumiy o'rta ta'limning Davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi “Sharq” nashriyot– matbaa konserni 1999-yil, 7-maxsus son, 290-bet

II . ILMIY - USLUBIY ADABIYOTLAR

1. Abu Ali Ibn Sino “Tibbiyot risolalari”, “Fan” nashriyoti, Toshkent: 1987 –yil, 136-bet.
2. Egamov X “O’zing quring va yasang”, “O’qituvchi” nashriyoti, Toshkent: 1998- yil, 20-bet.
3. Farobiy “Fozil odamlar shaxri”, “O’zbekiston” nashriyoti, Toshkent : 1993 – yil, 156-bet.
4. Mavlanova R. “Pedagogika” Toshkent, “O’qituvchi“ nashriyoti, 1996 – yil, 68-bet.
5. Mavlanova R (1-2-3-4 Sinflar uchun) “O’qituvchi” nashriyoti, Toshkent: 1994 – yil, 26-bet.
6. , Mavlanova R, Garahova D, Ogluzdina L, “Mehnat ta’limi metodikasi”. Toshkent: 1994 – yil, 168-bet.
7. Txorjovskiy D.A “Mehnat ta’limi metodikasi”, Toshkent: 1999 – yil, 158-bet.
8. Qambarov N “Mehnat fanidan maruzalar matni”. 2011 – yil 42 – 44-bet.
9. Umarov E, Karimov R, Mirsaidova M, Oyxo’jayeva G “Estetika asoslari”, “Cho’lpon nomidagi nashriyot matbaa ijodiy uyi” Toshkent: 2011 – yil 3-6 va 138-145-betlar.
10. Umarov E, Karimov R, Mirsaidova M. “Estetika asoslari” Toshkent: 2002- yil 132 bet.
11. S.Abdurasulov, B.Boymatov “Tasviriy san’at “ Cho’lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi T-2006 169-b

III. Internet materiallari:

1. www.ziyoNET.uz. “Yangi pedagogik texnologiyalar “
2. www.pedagogika.uz. “Mehnat ta’limi metodikasi “
3. www.google.uz. “Mehnat ta’limi metodikasi”
4. www.fikr.uz. “Mehnat ta’limi “

MUNDARIJA

<i>Kirish</i>.....	<i>1-9</i>
I.Bob Boshlang'ich sinf mehnat ta'limining ahamiyati.	
1.1. Boshlang'ich sinflarda mehnat darslarining maqsadi va vazifalari ..	10-19
1.2 Boshlang'ich sinflarda mehnat ko'nikma va malakalarini shakllantirish yo'llari.....	19-34
II Bob Mehnat ta'limi darslari samaradorligini oshirish yo'llari	
2.1 Mehnat darslarini olib borishda turli shakl va metodlardan foydalanish	35-50
2.2 Mehnat fanining boshqa fanlar bilan bog'liqligi	50-62
2.3 Boshlang'ich sinf mehnat ta'limi jarayonida texnika vositalaridan foydalanish yo'llari	62-72
Tajriba- sinov ishlari	73-87
Xulosa	88-90
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.....	91-92